

אחל מחברת למ"ד.

ל"א. כבר זכרנו כי שחת במחברת זה יאל ולאה. ואמר בחלק ב' הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב), וכה פת', אם נשא דבר לדבר ידענו כי תלאה ויהיה לך לטורח, אך עצור במלים מי יוכל, ונסה אף כי כתוב בה"א מפורש הוא באל"ף ונפתר בשי' בחלוקף ס', והרבה כמיהו. והבר עמהם ואמרתם הנה מתלאה (מלאכי א יג), ופתרון ב' מלות, מה תלאה זאת שהלאנו הבורא להביא קרבנות, מה צורך לו בהם, והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה, בקושי ובשרה גדול:

ל"ב. חלקו ב' חלקים, לב בשר (יהוקאל יא יט), לב האדם (בראשית ח כא), ושרשם לבב, כי בכנויים ידגיש הבי' בעבור ב' אחרת. ועתה דע לך מה הם הכנויים, דע כי הם עשרה בין כנוי זכרים ונקבות לא פחות ולא יותר בין ביחוד בין רבבים, לבי, לבו, לבה, לבך, לבך, לבנו, לבם, לבן, לבכם, לבכן, כך בכל השמות. וחבר שם לבבתיני אהותי כלה (שיר ד ט) ולא פרושו, וזה פת', ננסת בלבי מרוב יפך, ויכול להיות הסירות את לבי מרב השקך. והביא עמס איש נבוב ילכב (איוב יא יב), וזה פת', בן אדם כאשר יולד כמו עיר פרא אדם הוא ואין לו דעת והוא נבוב וחלול, אח"כ יגדל ויוסיף דעת, והוה ילכב, ויש פת' נבוב כענין לבוב, בעל לב יתחכם, והוא כמו לשכה, נשכה. והבי' חלקים הנשארים כמו כן שרשם לבב:

ל"ג. ולו אחד בהם (תהלים קלט טז), אמר מנחם ואין לו, ולא ידעתי אם הוא אצלו באל"ף או בו"ו, כי אמר ובספר הוא כתוב לו באל"ף וקרוי בו"ו, ופרושו ימי גלמי ראו עיניך, עלו על דעתך קודם יצירתי, ולגלמי באותם ימים בור אחד בהם:

ל"ד. חלקו ב' חלקים והם ג', מלוה ה' (משלי יט יז) וחבריו, והשני ונלוו אל ה' (ירמיה נ ה), ונלוו עליך (במדבר יח ד), יתחברו, ויש להבין באו ונלוו אל ה' אשר אין כערכם, כי לא מצינו במקרא ב' קבוצים יחד נו"ן הרבים וז"ו כי אם נעשה יעשו, נשמר ישמרו, ולא מצינו נו"ן הרבים בראש הרבים בראש התיבה ובסופה וז"ו הרבים שיאמי נלכו, על כן יש לדקדק על ונלוו כי הנו"ן אינה לרבים כי אם כמו נפעלו הם עצמם, ופרושם בואו, כל אחד ואחד יאמר לחברו בואו, ואח"כ ונלוו כלם אל ה', או תהיה הו"ו האחרונה מקום ה"א, בואו ונלוו אל ה', כמו ויכו האחד את האחד (ש"ב יד ו), שהוא כמו ויכה:

ל"ה. חלקו ג' חלקים, האיש הלוה (בראשית כד סה), הלוו (יהוקאל לו לה), חלק ב' אל ילוו מעניך (משלי ג כא), ולא זכר כי יש אל ילוו (שם ד כא) בו"ד ודגשות הלמ"ד במקום נח הו"ד ששר, כי שרשו לוו, וכן דגשות וילינו עליו (במדבר יד לו), כי שרשו לוו. ודגשות תלכות, תלנה בעבור חסרון הו"ו ושרשם לוו, ולא זכר ולזות שפתים (משלי ד כד) ששרשו לוה, בשקל ראות, פדות, שבות. וחלק ג' אמר ולו וערמון (בראשית ל לו), אמר מיני ארזים הם, ואינם לא מיני ארזים ולא מענין, כי לזוים ידועים בלשון ערבי לוו ונלוו, כי לוו הם שקדים ונלוו הם האגוזים הקטנים ומיני פירות הם, ולא מיני ארזים, לכל יודעים וחזיים סתרים ורזים:

לח. לחים ויבשים (במדבר ו ג), וחבר עמו מלוח עלי שיה (איוב ל ד), ואני כבר גליתי ריבי עליו בתהלת תשובתי עליו:

לך. לך נא אל הצאן (בראשית כו ט) ושרשו ילך, הלכו שרשו הלך:
 לן. וילן העם על משה (שמות יז ג), אשר המה מלינים (במדבר יד כו), חלקו ב' חלקים, ובה החלק הראשון היה לו לפי למה וילן רפוי הלמיד, וילינו עליו (שם יד לו) דגוש ומלינים, אך לא הרגיש בדגשים, ודע כי וילן בשקל ויקם וישב מן הלין הקים השיב, ומלת וילינו שנדנשה אין לה להביא אות אחרת כי אם קמצות היו"ד ששב ונבלע בדגש, וכן מלינים, דגשות הלמיד בעבור הנח שהיה ביחוד בתחלה והוא מלין, שב מלין דגש אע"פ שלא נמצא במלת היחיד מן הרבים תלמדנו זו, וכן עשו במלת כל מכבדיה היוליה (איכה א ח), תלמד ממנו הויל, והוא דגוש קודם הכנוי. והביא בחלק ב' ובא ולן (שיב יב טו), אל המלון (בראשית מנ כא), ואוי בחלק זה יש לפי מה בין מקום לנו ללין שם כד כג) ובין מקום גם ללון (שם כד כה) שהשיבה רבקה, הוא בקש מקום להלין הנמלים שלא יכבד עליהם מאחיו ומגמליו, והיא השיבה גם תבן גם מספוא רב עמנו, הרי תשובת הנמלים, וגם מקום ללון עצמיכם, וכל לן שהוא מן הקל הוא לעולם בודד, כי הוא לן, אך הלין וילינו מקצתם לאחרים ומקצתם לעצמם, הבודדים וילינו בהר (בראשית לא נד), וילינו שם טרם יעבורו (יהושע ג א) הם עצמם, והעוברים לאחרים ערום ילינו מבלי לבוש (איוב כד ז), אמר על העניים כי הרשעים יגזלו לבושיהם וילינו אותם ערומים, וכמוהו זה שאמר ללין הנמלים. ויש בלשון זה אשר לא פרשה מנחם, ובהמרותם הלן עיני (שם יז ב), וכן פתרונה, אם לא התולים עמדי, אין דברי שקר ושוא עמדי, אך בהמרותם, בתמורת ההתולים זהו האמת והישר, תלן עיני, לנה עיני, כי לעולם הם היו עמדי ולא ההתולים:

לאמ. הביא בחלק הראשון הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפור (שי"א כא י), וכמה היטיב א"ר יונתן לפתרו באומרו בתר דשאל ליה באפורא, והו שאמר אחימלך הכהן, היום החלתי לשאול לו באלהים (שם כב טו), ולא נמצא בענין ששאל לו כי אם זה:

להט. הביא בחלק ב' חרשמי מצרים בלהטיהם (שמות ז יא), ולא באר כי ההיא בו מקום אליף, לאט לי נער (שי"ב יח ה), ונקראו כן על שעושיין אותן בסתר ובנחת:

לויתן. תמשך לויתן בחכה (איוב מ כה), הכר עמו העתידים עורר לויתן (שם ג ח) שאינו לא דג ולא נחש, כי פרושו כך, יקבורו אוררי יום, אותם האוררים ימיהם ממרירות נפשם, העתידים עורר, ואותם העתידים לעורר חבור נשים לספור על אהוביהם, כמו קראו למקוננות ותבואינה (ירמיה ט טו). לויתן, חבורין של הנשים, כמו כמעט איש ולויות (מ"א ז לו), וכן ילוה (בראשית כט לד): לחם. מה יש תחת ירך חמשה לחם תנה בידי (שי"א כא ד), כן פתי הפרי, דוד בקש ממנו לחם חול, והוא אמר לו אין לחם חול אל תחת ידי כי אם לחם קדש, יש קדש שהוא כמו חולין שנאכלין בשהרה, כקדש ויכולין זרים לאוכלו כשהן טהורים, ועל זה אמר אם נשמרו הנערים אך מאשה, שיהיו טהורין, והוא ענהו כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום, אם היתה לנו

אשה לקוחה ועצורה עתה כמו שהיתה מתמול שלשום אין לחוש בכך כי בצאתי ויהיו כלי הנערים קדש, על כן בצאתנו כלי הנערים שמורים משומאה, והוא דרך חול, אע"פ שלא חשבנו שנהיה צריכים לשום קדש כי אם לחול, ואף כי היום יקדש בכלי, אף כי היום שיהיה בכלינו קל וחומר שנשמור אותו מכל מעט טמא וישאר בקדושתו בכלי, ויתן לו הכהן קדש מאותן חולין שנעשו על טהרת הקדש, וזהו כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים המוסרים, לא היה שם לחם אחר כי אם אותו שנתן לו לבר לחם הפנים שלא היה יכול לתת לו מהם. הביא בהלק השני לחם שהוא מלשון בשר, ולחומי רשף (דברים לב כד), והיה לו לחברו עם לבו לחמו בלחמי (משלי ט ה) שהוא כמו אכלו במאכלי ושתו ביין מסכתי, והיה לו לחלק לחם, כי יש מהם לחם ממש, כמו לחם ובשר (מ"א יז ו), לחם אין בכל הארץ (בראשית מז יג), ויש לשון מאכל, כמו אר תלחם את לחם רע עין (משלי כג ו), אל תאכל במאכל רע עין, כי כמו שער בנפשו כן הוא, כמו ששער ואמר בנפשו כן הוא שיאמר לך אכול ושתה ולבו כל עמך, שער הוא פעל, על כן הוא נקוד שיין קמוצה ועיין פתוחה, ושעמו לרע אל תאמן בו כשיאמר לך אכול ושתה, כי האמת הוא כמו ששער בנפשו שלבו אין עמך וכן לכו לחמו בלחמי, וכן ובל אלהם במנעמיהם (תהלים קמא ד), ובמענמיהם יוכיה. ופרי לחומי רשף, אכולי אש, כי רשף כמו רשפי אש שלהבת יה (שיר ח ו), וזכר שם ד' שפטים הרעים הנזכרים ביהוקאל, חרב ורעב והיה רעה ודבר (יהוקאל יד כא), מוי רעב ולחומי רשף, שניהם כפל דבר על הרעב, וקטב מרירי, דבר, כמו מקטב ישור צהרים (תהלים צא ו), ושן בהמות אשלח בם עם חמת וזחלי עפר, היה רעה, מהוין תשכל חרב, הנה ד' שפטים הרעים, ועליהם אמר שלמה נכוננו ללצים שפטים (משלי יט כט), ד' שפטים הרעים נכונים הם על לצים בעבור שהם עושים ד' דברים, ומת אולת הטאת ותועבה לאדם לין (משלי כד ט):

לחש. מתלחשים (ש"ב יב יט), הבר במחברתו בתי הנפש והלחשים (ישעיה נ כ), ולא באר איך ידבק אליהם, אך אמר מיני עדי הם, ואני אומר כי נקראו לחשים עדי האונים או הכרים הקטנים של משי שמשוימין תחת האון בעת שישכבו, ונקראו לחשים על שם האון שלחשים בו, כמה שאמר פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים (תהלים נח ה), ובלשון רבותינו אתתך נוצא נחין ולחיש לה (בבא מציעא נט ע"א):

למש. השיכותי עליו במחברת מורטה:

למד. חבר במחברתו במלמד הבקר (שופטים ג לא), ואמר שהוא הדרבן, ושכה מגורתו כעגל לא לומד (ירמיה לא יח), עגלה מלומדה (הושע י יא), שהם כלשון מלמד, ותרגום מלמד הבקר פרשא דתורא ועל כן נקרא רוכב הסוס פריש על שם הפרישים שברגליו להפריש הסוס, ומענין זה וכצפוני יפריש (משלי כג לב):

לקח. חלקו ד' חלקים, וכלם ענין אחר, לקח טוב (משלי ד ב) מן וקה טוב (הושע יד ג), מלקחיה (שמות כה לח) שלוקחים הרצפין בהן, כמה שאמר במלקחים לקח מעל המזבה (ישעיה ו ו), ולמה לא לקחו בידו, כי שרף היה,

כי אם שלא ישרף הנביא מלהבת אשו שלא יתקרב אליו לשום הרצפה על פיו. ומלקוח מודבק על שם שלוקחים המאכל, ומלקוח עריץ (ישעיה מש כה), והיה המלקוח יתר הכו (במדבר לא לב), על שם שלקחו אותו, ומענין זה ולאסורים פקה קוח (ישעיה סא א), לפקה להם בית הסוהר שהם כלואים ולקוחים שם, קוח הוא מקור מלשון קיחה, פקה הלקיחה במלה נכוחה ליודעים פקוחה: ותשלם מחברת למיד:

אחל מחברת מ"ם.

מד. וימדו בעומר (שמות טו יח), מי מדר בשעלו (ישעיה ט יב), ושרשם מדר, וחבר עם אנשי מדה (שם מה יד) איש מרון (ש"ב כא כ), ואינו כי אם כמו איש מלחמה, מלשון מדינים, ואיש מדינים לחרהר ריב (משלי כו כא): מדה. חלקו חלקים, ואין לדבר עליו כי אם להחוק חלקיו שהם ג', לשון גדולה ויקר, מה גדלו מעשיך ה' (תהלים צב ו), מה יקר חסדך אלהים (תהלים לו ח), ושפלות וירידה, מה אדם ותדעוהו (תהלים קמד ג), מה יתרון לאדם (קהלת א ג), ושאלה, מה זאת, מה היה הרבר (ש"א ד מז):

ממ. ומטה ידו עמך (ויקרא כה לה), ושרשו מוט, ובלבל במחברת זה שרש מוט ושרש נטה, ושכח להביא ב' מלות אלה, ומטיס להרג (משלי כד יא), רפוי הטי, כי הוא מלשון ומטה ידו ומשרשו, והשני והמטיס עקלקלותם (תהלים קכה ה), דגוש הטי, ושרשו נטה, מענין לא חטה משפט (שמות כג ו), יטו אביונים מדרך (איוב כד ד):

מך. ואם מך הוא (ויקרא כו ח), וכי ימוך (שם כה כה), וימכו בעונם (תהלים קו מג) הכ"ף דגושה, ושרשם מךך בראית דגשות כ"ף, וימכו בשקל יסוכו, ויש מחברים להם והמכו ככל יקפצון (איוב כד כד), ואינו כן, כי המ"ם דגושה והכ"ף רפויה, כי אם היה משרשה היה והמכו בשקל והוסכו, אך שרשו נמך, ולשון תרגום לשון נמוך שהוא שפל, ופתרי והמכו והושפלו, כאון יכרתון, ככל, זהו דבר שאינו בעולם שהוא און וריק, יקפצון, לשון כריתה, והגו"ן נבלעת בדגשות המ"ם:

מל. ומל ה' אלהיך (דברים ל ו), ופקדתי על כל מול בערלה (ירמיה ט כד), ולא פירש מהו על כל מול בערלה, וכן פתרי, ופקדתי על כל מול ועל כל אשר בערלה, וכן הוא אומר על מצרים ועל יהודה, ואמר כי כל הגוים ערלים וכל בית ישרי ערלי לב, ושרש כלם מול, ומהם בשם ה' כי אמילם (תהלים קיח י), אך ימולל (שם צ ו), מלילות, ימל קצירו (איוב יח טז), שרשם מלל, וכן שרש אמלא, ובמלואת ימי מהרה (ויקרא יב ו), מלא באל"ף, אך יש ששרשם מלה בה"א, מלו תוכך חמם (יחזקאל כה טז), כמו בנו, קנו, עד ימלה שחוק פיך (איוב ח כא) בשקל יצה, יגלה:

מום בו (ויקרא כא כג), וחבר עמו שחת לו לא בניו מומם (דברים לב ה), ולא פתרו, וזה פתרי, שחת לו, לעצמו, ואחר ששחת לו לא היו בניו, כי בתחלה קראם בנים, וזה בעבור מומם:

מן. פתרו מזומן, וכאשר פתרתיו כבר הלא זה הדבר:

מס. אחינו המסו את לבבנו (דברים א כח), כמסוס נוסס (ישעיה י יח), וחבר עמהם לבו כלב האריה המס ימס (ש"ב יז י), ולא פתרים להבין פתרים, אך דע כי שרשם מסס, ודגשות ס' המסו את לבבנו וכפל סמ"ך כמסוס יורו על זה, ופתר' כמסוס נוסס כן הוא, אמר ישעיה על סנהריב כבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה, כי יצא מלאך ה' ויבה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה בלם פגרים מתים (ישעיה לו לו), והיה להם כאילו נצחם מלך אחר, והיה כמסוס, כמו שהיה נמס הנוסס, אותו שנושא הנס לפני החיל, כי כאשר יפל הנס וימס אותו הגבור הנושאו כלם יהיו נצוחים, כן היה עתה זו המכה להם, וכן אמר ישעיה על סנהריב, וסלעו ממגור יעבור (לא ט), הכורה מפני אויביו כאשר יקרב למעו ארצו ומבצרו יבטה, אך סנהריב סלעו כל הזקו יעבור מפני מגור מפתחו, כי בכל מקום היה ירא תנופת ה'. נוסס, נוספונייר בלעו. ופתרון פסוק השני כך הוא, אשר לבו כלב האריה, כאשר אמר אבשלום לקרוא אל הושי הארבי ונשמע מה בפיו גם הוא א"ל הושי ואבך איש מלחמה ולא ילין את העם, והנה כנפל ישרי על מהנה דוד והוא יצא מן המחובאים והגבורים אשר עמו ויקראו מנפה היתה כעם אשר אחרי אבשלום, ואותו השומע קולו אם יהיה בן היל שאין כמותו ושהיה לבו כלב האריה המס ימס מפתחו, כי יודע כל ישרי כי גבור אבין ובני היל אשר אתו, וכן פת' ר' שלמה:

מע. מעי מעי אחילה (ירמיה ד יט), זכרו ולא פרשו, ודע כי אחילה שרשו יחל, מן תהלת, כי לא יתכן מלשון חיל, ושקל אחילה אורידה, וכמוהו מה אחילה לה (ס"ב ו לג), ופרושו אני צועק מכאב מעי, ואומר מעי מעי, כך אני קורא וצועק, ואחילה קירות לבי שינהמוני, והלב הומה וכואב יותר. וחבר עמו וצאצאי מעיך כמעותיו (ישעיה מח יט), ואמר כמשמעם, ולא ידעתי מה על מעיך אמר או על שניהם, והיה לו לפרש כמעותיו שהם אבנים דקים שבתוך החול, והוא מלשון תלמוד (בבא מציעא כז ע"ב) מעות, ותרני פירודותי:

מין. כי מין חלב ויציא המאה (משלי ל לג), אפס המין (ישעיה מז ד), וחבר למען תמצו והתעננתם (שם סו יא) עם ונמצה דמו (ויקרא א טו), וימצאו בני אהרן את הדם (ויקרא ט יב), ואינו לא משרשם ולא מענינם, כי שרש תמצו מציץ, כמו תסוכו, סבב, ונמצה שרשו מצה, וכן שרש ימצה אל יסוד המזכה (ויקרא ה ט), אך שרש וימצאו מצה באלוף, וענינו תמצית בלשון תלמוד, ומן וימין טל מן הנהו (שופטים ו לח) כשקל ויבן. וחבר לעת מצוא (תהלים לב ו) בחלק ג' עם אם נא מצאתי חן (בראשית ל כז), ולא פרשו, ופרושו לעת מצוא לבו פנוי, וכמוהו על כן מצא עבדך (דה"א יז כה) את לבו ויתפלל אליך פנהו ממחשבותיו. ואמר כי קרוב לענינם הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם (במדרב יא כב), ולא פרשו, וכן פתרונו כי כאשר התאו לאכול בשר הרבה צאן ובקר היו להם, אך לא היו יכולין לאכול מהם עד שיביאום אל פתח אהל מועד לזרוק דמם ולהקטיר חלבם, כמו שכתוב איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו' גם יחשב לאיש ההוא דם ששך ונכרת האיש ההוא (ויקרא יז ג ד), והיו צריכים לאכול מהם במהרה, ככת' והנפש אשר תאכל בשר

מזבח השלמים וטמאתו עליו ונכרתה (שם ז כ), וכאשר התאוו לאכול בשר אמר הכ"ה למשה בשר אתן להם ואכלו הדש ימים (כמדבר יא כא), אמר משה הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם, באמת יספיק להם, כי הרבה יש להם צאן ובקר, וכן אם כל דני הים יאסף להם יש די להם, אף אם לא תתן להם צאן ובקר או דגים ממקום אחר כי אם משלהם, ענת לו הכ"ה היר ה' תקצר וכי אין בשר אחר שיתן להם כי אם צאן ובקר או דגים, עתה תראה היקרך דברי אם לא, שאתן להם בשר ממקום אחר:

מ. ויתמרמר אליו (דניאל ה ז), שימי לך תמרורים (ירמיה לא כא), כעת כמרום תמריא (איוב לט יח) והיה לו לחלק בחלק זה כמר מדלי (ישעיה מ טו), שהיא הטיפה שתחת הדלי שינביתוה מן הבור, תמרורים הם סימנים נבוהים, כענין שאמר הצינו לך ציונים, וכן יהוכר עמהם מר צורה שם נבור (צפניה א יד) שהוא קול רם. והבר כי ראה ה' את עני ישראל מורה מאד (מ"ב יד כו) עם רע ומר (ירמיה ב יט), ופת' כך, מאד משונה ומוטר ומחלף מכל עוני. ואמר בחלק אחר שור ומריא וצאן (מ"א א יט), ושלם מריאכם (עמוס ה כב), ואמר מיני בהמות הם, ואינם כי אם כבשים בריאים, מריאים כמו בריאים:

מש. לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח), איך ימיש (מיכה ב ד), הבר עמהם ימשני ממים רבים (ש"ב כב יז), כי מן המים משיתיהו (שמות ב י), ואינם לא משרשם ולא מענינם, כי ימוש בשקל יקום, אך ימשני משיתיהו, יפרני ירבני קניתיהו, ושרשם משה. ויש מפרשים ויזכור ימי עולם מושה עמו (ישעיה סג יא) מענינם כמו מושך עמו:

מגל. גליתי עליו סודי כי מגל בעברי מגל בערבי, והוא מפורש למעלה:
מגן. אמנגך ישראל (הושע יא ח), מגן צריך (בראשית יד כ), בזה ברר שרשו וענינו ורצוני כרצונו:

מגר. ימגר כל מלך (עזרא ו יב), וכסאו לארץ מגרתה (תהלים פט מה), באר קרוב לענין לשון הרם, אך לשון השלכת הן, כי אין הלשון לארץ הרסת אך לארץ השלכת, או בארץ הרסת:

מדוע. מדוע לא אכלתם את החמאת (ויקרא י יז), מדוע משדי לא נצפנו עתים (איוב כד א), ולא פרשו, וזה פתרונו, כמו מדוע דרך רשעים צלחה (ירמיה יב א), מדוע רשעים יחיו (איוב כא ז), כך מגדול ושדי אשר ממנו לא נצפנו עתים מדוע ישפיע שלוה לרשעים, ואמר אה"כ גבולות ישיגו וגו', יטו אביונים מדרך, ומדוע מורכב מן מה דעת:

מחר. חרש (ש"א כ יח), וחבר במחברתו מהנשף ועד הערב למחרתם (שם ל יח), ולא פרשו, וכן פתרו, ויכם דוד מהנשף, מאותו הלילה, ועד ערב של מחרתם, ולמה לא דקדק מאחר מחרתם, לא היה המחזר להם לבדם, אך כמו שאומרים למחרתם הרע שבא עליהם. והביא בחלק ב' ולא רבית במחזיריהם (תהלים מד יג), ולא פרשו, וכן פתרו תמכור עמך בלא הון, לא לקחת המחזיר מיד כדרך שאר סוחרים שלוקחים מיד כספם, ולא רבית במחזיריהם, כדרך סוחרים שמוכרים באשראי וירבו מחזיריהם בעבור אריכות הזמן:

מלכה. והיה נציב מלח (בראשית יט כו), ואמר בחלק ב' כעשן נמלחו (ישעיה נא ו), בלואי מלחום (ירמיה לח יא), וחבר עמהם ויורעה מלח (שופטים ט מה), ואמר לשון חרבה, מה ענין ויורעה חרבה, אך מלח ממש, כי כן נודע לאנשי שכל כי כל ארץ שיזרעו בה מלח לא תצמח ולא יעלה בה כל עשב: מלך. ממלכת כהנים (שמות יט ו), וחבר עמו למחות מלכין (משלי לא ג), ופרשוהו חכמי הלשון מחלק השני לשון עצה, למחות ולהכות העצות זו בזו איוז מהם תכשר, כי כבר זכר הנשים ואמר אל תתן לנשים חילך, אך שים כל דרכך למחות ולהבין עצות. וחבר במהברתו ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם אשר עשיתם לכם (עמוס ה כו), ואמר ענין סמל המה, והיה לו לדקדק כי סכות וכיון אינם שמות ע"ז כאשר פרשום סבלים, כי כן פתרונו, סכות מלככם עבודת המלך שלכם והכנעה שאתם מכניעים לפניו, וסכות מענין הסכת ושמע (דברים כו ט) שענינו הכנע ושמע ישראל, וכבר פרשנו כי יש מלשון הפעיל מתפעלים, כמו ופרעה הקריב (שמות יד י), התקרב, ורכים בלשון כמורו, ומוכיח על זה ואת כיון צלמיכם שהוא ביו"ד צלמיכם הרבה, ואם כן אין כיון שם ע"ז כי אם כוונים שאתם עושים לצלמים, כמו שאמר לעשות כוונים למלאכת השמים (ירמיה ז יח), וכוונים וכיון לשון אחד הם, לפי ששרש אחד להם:

מסכן. כבר גלינו סוד דקדוקו ופתרונו בחקו בזה אעתיקו, טוב ילד מסכן וחכם (קהלת ד יג), מסכן ילד וחכם הרי ג', וכן מלך זקן וכסיל הרי ג', ובילד המצא ב' מדות גרועות ואחת גדולה, ובמלך זקן ב' גדולות ואחת גרועה, ועתה תראה כמה מעלות ההכמה עולה על כולנה, כי אף ילד ומסכן יעלה בחכמתו מעלה מעלה, וראה כמה גרועה מדת הכסילות, כי אף מלך זקן אם כסיל יורד למטה למטה, כי מבית האסורים יצא למלך, דומה בכל עניניו כמו שיצא מבית האסורים למלך ביום שמלך ולא ידע חקי המלכות ונמוסי השררה, וכשהיה מלך יעשה רש על ידי כסילותו. ויש מי שמפרש דבר זה על הילד החכם כי לחכמתו יוציאוהו מבית האסורים ומליכותו כאשר עשו ליוסף הצדיק במצרים, ופרשו וחכמת המסכן בויה (קהלת ט טו), המסכן ברעת שהוא חכם בחכמות ואין לו יישוב דעת מעניני העולם חכמתו בויה:

מעט. המרבה והממעט (שמות טו יז), אמר לשון מצער, למד מפורש מן הסתום: מעך. והניתו מעוכה בארץ (ש"א כו ז), אמר מצונה בארץ, היה בעינו מ"ם מציג שרש שיעשה מצנ ממנו לשון עבר, כמו שמר, שמורה, וטוב היה לו לומר מוצנה, כמו הציב, מוצבה, והציג, מוצנה, ולכן שנה, כי לא יאמי מן מפיל מפולה, ומן מניר מגורה, מכיר מכורה, והיתה לו זאת המחברת עון מזכרת, ואח"כ אמר ולא נודע אם מ"ם מעוכה יסוד, כך יכול דומר לא נודע אם ש"יץ שמורה יסוד, והנה הוא נודע, לכל אנשי מדע:

מורג. הנה שמתוך למורג (ישעיה מא טו), והמורגים וכלי הבקר (ש"ב כד כב), אמר כלי שרשים בו את החטים, ולא פרשו לכל הצורך, כי בספר עושין לוח עץ רחב שמושכין אותו הבקר על החטים לרוש ולהרק התבן להוציא ממנו תבואתו, וכצד הלוח מלמטה מדביקים חרודי אבנים להרק הקש מהר, ועל זה אמר שלמה כצורר אבן במרגמה כן נוטן לכסיל כבוד (משלי כו ח), כאדם שצורר

תחת המורג אננים יקות, וענין אחר נכון פתרונו יותר, כצדור אכן החוצות
במרנמה, בכנר ארנמן ובנדי משי, כן נותן לכסיל כבוד:

מרר. מבואר על תשובת וימרחו:

מרט. בחשובת מורטה תשובתו פשוטה:

מרק. חבר עם ונתון תמרוקיהן (אסתר ב ג), את המרק שפוך, שופטים ו כ),
ומה ענין מרק חבשיל אצל תמרוקי הנשים (אסתר ב יב), ותמרוקים
הם משיחת בשמים ושמינים, ומרק כאשר יבשלו הבשר ומשמנים, וזה עם זה
אינם נכונים:

משל. היה לו לחבר בחלק הראשון משלי שלמה (משלי א א) שהוא כמו
דמיוני שלמה, שהמשיל בו דבר לדבר, כמו דלף טורד ביום סגירר ואשת
מדינים נשתהו (משלי כז טו), וכן משל הקדמוני (שיא כד יד), כאשר יאמר
משל הקדמוני מרשעים יצא רשע, והקדמוני הוא משה, שאמר ואשר לא צדה
והאלהים אנה לידו (שמות כא יג), כמו שפרשהו רבותינו:

מתן. ממתנים ועד ירכים (שמות כה מב), וחבר עמו והעמדת להם כל מתנים
(יחזקאל כט ז), ופתר' והעמדת כמו ומתניהם תמיד המעד (תהלים סט כד)
לאויבי עדי עד ועברך ישר' תסעד:

מחברת נו"ן.

נא. אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט), תשובתנו נכונה למבראשונה, וחבר
עמו אם הניא אביה אותה (במדבר ל ו), ולמה תניאון (שם לב ז),
ושרשם נוא. וחבר בחלק אחר מה נאוו על ההרים (ישעיה נב ז), נאוו לחיך
(שיר א י), ואינם ממחברת נו"ן כי אם ממחברת אל"ף, ושרשם אה, ונאוו
נפעלו, וחבר עמהם הנוה והמעונגה (ירמיה ו ב). ושכח חלק אחר אשר ממנו
זה אלי ואנוהו (שמות טו ב), ונות בית החלק שלל (תהלים כה יג), ששרשם
נוה, והוא הביאו במחברת נו:

נב. ינוב חכמה (משלי י לא), חברו עם ויכל מהתנבות (שיא י יג), ואין
זה, כי ינוב מניב שפתים (ישעיה נו יט), והתנבות לשון נבואה, אך
מבעלי הה"א, וכבר פרשתים בתחלת תשובתי עליו, ופרש תנובה (ישעיה כו ו),
עוד ינובון (תהלים צב טו), ותירוש ינובב (זכריה ט יז), ענין אומין, וענין פרי הם:
נד. לכל זונות יתנו נדה ואת נתת את נדניך (יחזקאל טו לג), ולא הביא כי
הי נדה במקום נו"ן, בראית נדניך, כי שרשו נדן, סתר, סתריך, שבר,
שבריך, כי אם השרש נדה היה בכנויו נדייך, כמו לחי לחיך:

נה. חלקו לגי חלקים למען ינוה (שמות כג יב), מנוחה, ושרשם נוה. והביא
בחלק ב' ויניחהו בן ערן (בראשית ב טו), לא הניח לאיש לעשקם (דה"א
טז מא), ושרש ויניחהו הניח, ינה, הציב, יצב, כי כן דרך העברי בדגשים אחרי
אות איתן בעבור נו"ן או בעבור וי"ד ומחוסרי הנו"ן יותר מחסרי היי"ד, וכן דרכם,
אותם שנמצאו בראיה כנו"ן נדין לנו"ן, ואותם שנמצאו ראה על וי"ד נדינהו
וי"ד, ואותם שלא נמצאו ראה עליהם, כמו הניד, שלא נמצא ראה ממנו לא
על נו"ן ולא על וי"ד, נדינהו בנרין כי הוא הרוב, וזולתי הניח, ויניחהו, שלא

נמצאת ראה לא על נרין ולא על יוד נדינהו יוד אעפ"י שהרוב נרין, לפי שעיינו נרין, ולא נמצאו בעברי כפולי פ"א ועיין כי אם מעט:

בל. כהתימך שורד תושר כנלותך לבנוד יבגרו בך (ישעיה לג א), לא יטה לארץ מגלם (איוב טו כט), אמר ענין שלטנות הם, ומה ענין שלטנות אצל כהתימך שורד, אך כאן פתרונו, שאמר ישעיה על שעיר כהתימך אתה השורד לשדוד תושר אתה, ונקח סברה על שאר הפסוק לדמותו לראשו, והוא כענין כנלותך לבנוד יבגרו בך אחרים, ופרוש לא יטה לארץ מגלם תכליתם ואחרים, וכן פתר רבנו שלמה, גם פתר כליון הנגוד עליהם לא יטה לארץ להיות בטל אלא הולך וחזק:

גן. נין ונכד (ישעיה יד כב), חבר עמו נינם יחד (תהלים עד ח), ופר' נינם נינה אותם, מענין לא תונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז), אך זה מבנין קל, נינם יחד בשקל ונינם אבד השבון (במדבר כא ל), שענינו ונירה אותם, מענין ירה בים (שמות טו ד), ולא תונו מבנין הונה, אך ענינם אחר: מנון (משלי כט כא). כבר פרשתי בתשובות כשרים:

גס. פרשתי בתשובת גם לחה:

גף. נפתי משכבי (משלי ז יז), אמרתי בו כאשר עם לבבי, ויפה נוף (תהלים מח ג), יפה עשיתיו במכתבי:

גק. חלקו ב' חלקים, נקי כפים (תהלים כד ד), לא ינקה (שמות לד ז), ושרשם נקה. וחלק ב' נקיקי הסלעים (ישעיה ז יט), ושרשם נקק. והניח חלק ותניקו (שמות ב ט) ששרשו ניק, בשקל ותקימהו, ותשימהו:

גד. חלקו ג' חלקים, נר לרגלי דברך (תהלים קיט קה), נר אלהים טרם יכבה (ש"א ג ג), בחלק א', וכן פת' ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים ושמואל שוכב במקומו, כי לא היה שוכב במקום הארון. וחבר בחלק ב' למען היות ניר לדוד עברי (ש"א יא לו) עם נירו לכס ניר (ירמיה ד ג), ויתכן להיות כמו נר כאשר פרשתי למעלה. וחלק ג' כמנור אורנים (ש"א יז ז), [ויתכן היותו מחלק ב' שהוא נירו לכס שפרושו ענין עול, כי פרוש כמנור] העין שכופלים בו הארג ודומה לעץ העול:

גאם. נאם הנבר לאיתאל (משלי ל א), נאם הנבר הוקם על (שיב כג א) ושכה ב' מענינם מסיר שפה לנאמנים (איוב יב כ), בעלי צחות, והוא בשקל נעמנים (ישעיה יז י) ששרשו נעם, מן נעמת לי (שיב א כו), כי אין שרשו עמן, ודומה נאמנים שיהיה שרשו נאם, ונופל על הלשון כענין הדבר מסיר שפה לבעלי שפה, כי אין ענין לומר מסיר שפה לבעלי אמונה:

גאן. כי נאצו האנשים האלה (במדבר טו ל), כי נאץ נאצת (שיב יב יד), שכה וכוצע בך נאץ ה' (תהלים י ג), שפתר' אדם שהוא כוצע כוצע ונחל וברך ומשתחוה לה' נאץ אותו, חרף אותו:

גבה. לא יוכלו לנבוח (ישעיה נו י), אמר לא גודע אם הנרין יסוד אם אין, ואתמה מאד מה היה לו להסתפק בנין לנבוח או בנין לנפול, לנמוע, לנסוע, לנשוא, שעקדם משרשם, וכן דרכו ביודין ובגונין, כי היודין עלו חשבונם ס"ד, ובגונין כך דרכו, ולא גודע לו דרך הגונין כי דרכם להתבלע בדגשים, כמו נרין נפל תתבלע באיתו' בבנין קל, ונמצאת כתובה כאשר עבר וכפועל וכפועל

ובצווי וכן במקור, אך באיתנו תתכלע, אפול, יפול, תפול, נפול, ובכנין הפעיל לא תזכר ולא תפקד לעולם בכל הבנין מראשו ועד סופו, הויז ממעט מלות, שנראית במקור לפחת עליו איש להנתיך ביהוקאל (כב כ), ובחסרון הה"א נראית הנרין ולנפיל ירך (במדבר ה כב), ובכנין הזק לא תחסר ממנו לעולם כמו בן מנבל אב (מיכה ז ו), מנגן בידו (ש"א יח י), נגן, נגנה, נגנו, מנגן, מנגנים, מנגנות, והפעול מנוגן, מנוגנת, מנוגנים, מנוגנות, וצווי נגן, ננני, ננגו, נגנה בדגשות נרין הנקבות בעבור נרין השרש, והמקור נגן כמו הצווי, איתין אנגן, ינגן, תנגן, ננגן ונגינותי ננגן כל ימי חיינו (ישעיה לה כ). אך שרש נתן משונה מכל בעלי הנרין כמו אדור, אדר, אסע, כי תדור נדר (במדבר ל ד), לא יגוש את רעהו (דברים טו ב), לא יטוש ה' (ש"ב יב כב), ויסע ישראל (בראשית לה כא), לא נאמר מנתן לא אתן, יתן, כמו ויסע, וידר, ולא אתן, יתן כמו ידור, יטוש, יגוש וחבריו, והכר תכונתו לתכונת בעלי הויד, ואין ביניהם כי אם ישב, ידר, ילך, יצא כנחים אחרי אות איתין, ושרש נתן בדגשות אחרי איתין, אך העיין צרויה כדרך בעלי הויד, ובעבור לצהצה הלשון בעבור שעיין תיו אות כגיד כפי"ת על כן נדגשה, ולא אמרו אתן, יתן, בשקל אשב ישב, ובא מן נתן המקור חסר ב' נונין לתת, ביום תת (יהושע י יב), הנרין שהוא הפ"א והנרין שהוא הלמ"ד חסרות, ודינו היה תנת בשקל שבת, רדת, לדת, ועוד תחסר נרין אחרת שהוא הפ"א. ויש מלה זרה מאד בשקל נתן, לתתן שם את ארון ברית ה' (מ"א ו יט), יש שם ב' תויין ונרין אחת, ועוד יש דגש בתיו השניה להבלעת הנרין, וכן הוא כתוב לתת ונקוד. עלינו להקור איוז היא מבי תויין השרש, אם נאמר הראשונה שרש והנרין הנבלעת היא הנרין האחרונה מן נתן ותחסר הראשונה כחסרונה במלת לתת וכחסרון יויד לשבת, לרדת, והתיו אחרונה היא תיו התוספת במלת לשבת, לרדת, לתת, מה תהיה נרין האחרונה, כי אין בלשון תוספת נרין על מקורו כי אם על השמות, או נאמר כי איננו מקור כמו לתת כי אם שם דבר כענין נתינה ותהיה תיו הראשונה תיו התוספת מאמתניה על השמות, והנרין שהוא פ"א הפעל נבלעת בתיו השניה שהוא עיין הפעל, והנרין אחרונה היא נרין נתן אחרונה, שהיא למ"ד פעל, ומשקל לתת כתנת תשבין (שמות כה ד), אעפ"י שתייו תשבין פתח ותייו לתתן חירק אחר הם, ועתה אהבר לך מקצת הנונין שהם כפ"א פעל וענינם אחד עם בעלי הכפל, נקב, ונוקב שם ה' (ויקרא כד טז), קבב, וקבותו לי (במדבר כג כו), לא קבה אל (שם כג ה), ויכול להיות יוקב (ויקרא כד יא) מזה ומזה, מן נקב כמו וידור מן נדר, או קבב, כמו ויסוב מן סבב, נאר, נאר מקדשו (איכה ב ז), אתם נארים (מלאכי ג ט), שדינו ננארים, ארר, ארור כנען (בראשית ט כה), נתם, ויתמו ימי בני אבל משה (דברים לד ה), בשקל וידרו נדרים (ויגה א טז), תמם, תמים תהיה (דברים יח יג), נסב, ורחבה ונסכה (יהוקאל מא ז), ונסב געחה (ירמיה לא לט), סבב, וסבב בית אל (ש"א ז טז), נבק, ונבקה רוח מצרים (ישעיה יט ג), בקק, הנה ה' בוקק הארץ (שם כד א), נדם, ידמו כאבן (שמות טו טז), דמם, דומם (חבקוק ב יט), דמו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט), נפל, ונפל הלל בתוככם (יהוקאל ו ז), פלל, ונפלל חלל (שם כה כג), והנרין נרין נפעל, נשם, ישום וישרוק (ירמיה יט ח), שמם, שממו עליך רבים (ישעיה

נב יד) וכלם בעלי הנוץ ובעלי הכפל ענין אחד להם. והנה הבאתי לך אלה ראה על מנחם שהיה מחסר הנונין, וכחסרונם בעברי כך חסרונם בערבי, ופעמים נבלעים בעברי ונראים בערבי, חשה חמשה בערבי ובתרגום חנטיין. מגל בעברי מנגל בערבי, משור בעברי בדגשות השי"ן, אם יתנדל המשור (ישעיה י טו), מנשאר בערבי, מבוע בעברי מנבע בערבי, אפו בעברי אנפו בערבי, חכי בעברי חנכי בערבי, וכן ברוב הלשונות נשתתפו העברי והערבי והתרגום, אך לשה"ק היא שלישייה ברכה בקרב הארץ, וכן כל אברי האדם שוה בשוה בני לשונות אלה מקף רגל ועד ראש, וכן ג' לשונות מעידות כי נו"ן לנכוח (ישעיה נו י) שרש בעברי, לנכוח בשקל לשמור, ובתרגום למנכה בלי שניה, ובערבי כלב נאכה כמו כלב נובה, ולמה לא ראה כי על פי שלשה עדים יקום דבר:

נהר. חלקו ב' חלקים והוא ג', נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים (תהלים מו ה), ולא פרושו כי נאמר על הנהר שיצא מבית ה', ויהיה בתהלה מי אפסים (יחזקאל מז ג), שלא יגיעו כי אם עד קף הרגל, והאל"ף באפסים יתירה כענין פס ידא (דניאל ה ה) שהוא קף יד, ומענינו יהי פסת בר בארץ בראש הרים (תהלים עב טו), במקום שאין דרך לזרוע יזרעו קף מלא תבואה, וירעש כלבנגון פרוי, כל שכן שזרעו בעמקים, ופריו ירעש כמו יעשר הפוך, ואח"כ מי ברכים (יחזקאל מז ד), ואח"כ מי מתנים (שם) ואח"כ מי שחו (שם ה), שלא יוכלו לעבור בהם אלא אם כן ישחו וישוטו, ואמר (שם יב) כי יעלה על שפת הנהר כל מיני עץ מאכל ובכל חדש יבבר, והיה פרוי טוב למאכל ועלהו לתרופה, לשבורה, כלומי פרוי טוב למאכל ועלהו טוב לתחבושת שבידה, ותרופה בשקל תקומה, תשובה, תרומה, ומענינם ומשרשם ומפרושם עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא), כמו יקוממו מן תקומה, יכוננו מן תכונה, ופרי תרופה שבר, ירופפו ישברו, והוא מבנין מרבע בענין שלא נזכר פועלו, כמו ביום הבראך כוננו (יחזקאל כח יג), ומזה השרש והענין ותשטח עליו הריפות (ש"ב יז יט), החמים הכתושים והשבורים במכתש, על אותו נהר אמר פלגיו ישמחו עיר אלהים. חלק ב' ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה כ ב), ונהרו אל טוב ה' (ירמיה לא יב), שהם ענין מרוצה, וירוצו אליו, ויכול שיפתר מענין נהר לפי שירוצן במרוצה וילך בחפזו. חלק ג' אל תופע עליו נהרה (איוב ג ד), נהירו וסכלתנו (דניאל ה יא), ונהורא עמיה שרי (שם כ כב), ענין אורה כאשר פרש, וחבר עמהם את המנהרות אשר בהרים (שופטים ו ב), ולא פרש מה הם, ואני אומר כי הם המערות הנעשות תחת הקרקע שיוכלו ליכנס אלף איש לעת צר ומצוק אם יראו אויבים, והמכוא פתח קטן לא יכנס שם יותר מאדם אחד, ויש שם אבן גדולה מזומנת לשום על פיה פן יראו, ובעבור האויבים ללכת לדרכם יפתחו פי המנהרות הכלואים והנחבאים שם וילכו לדרכם, ונקראו מנהרות כמו שקורין האדם שאינו רואה סגי נהור:

נכאת. נכאת וצרי ולוט (בראשית לו כה), וחבר עמו את כל בית נכותה (מ"ב כ יג), והם ב' ענינים, נכאת הוא כסאוב בערבי, ובית נכותה כתרנגו בית גנזוהי: נכה. כי נכה עיני ה' דרכי איש (משלי ה כא), עיניך לנכה יביטו (משלי ד כה). הולך נכחו (ישעיה נו ב), אמר לא נודע אם הנו"ן שרש, למה חבר שרשים בלא ידיעה, כי באמת הנו"ן שרש, ומענינם לא ידעו עשות נכוחה

(עמוס ג י), ונכוחה לא תוכל לבא (ישעיה נט יד), כלם נכוחים למבין (משלי ח ט), ונכוחים בשקל קרובים, ואינו בשקל נבונים שאין הנוזן נשרשת וכמו נכונים, והיה לו לומר דבר זה על נוזן ואת כל ונכוחת (בראשית כ טז) שהוא לשון תוכחה, וכמוהו שם ישר נוכח עמו (איוב כג ז), בשקל נודע, נושע, שאין הנוזן בהם שרש: נצה. חלקו ד' חלקים, ובהלק הרביעי אמר למנצח מומור לדוד (תהלים יג א), לנצה על מלאכת בית ה' (עזרא ג ח), ואמר ענין שיר ומומור הם, וענינו מהחלק הראשון לנצה נצחים (ישעיה לד י), והמנצה הוא הלוי המננן נצה בלי הפסק על כלי השיר, וכן פרשו רבנו סעדיה נאון:

נקד. יבש היה נקודים (יהושע ט ה), ולא חבר עמו נקוד וטלוא (בראשית ל לב), ולא פרשו, וענינם אחד, כי הלחם כאשר יתעפש יעשה מבפנים נקודים נקודים, וכן היו הכשבים כתמים קטנים מענין נקוד, והטלאים כמו כף היד כתמים שחורים או אדומים:

נתר. כי אם תכבסי בנתר (ירמיה ב כב), לא פרשו, והוא העפר שמכבסין בו שער הראש, והוא מקום אחד בספרד קרוב לטליטלה ויחפרו העפר מעין טיט וישרפוהו ויוליכוהו בכל הארצות, כי אין מוצא אחר בכל העולם ממנו, וכאשר ידרו הגשמים ימלאו השוחות עפר מאליהם כי העפר ינפח:

מחברת סמ"ך.

סא. סאה סלת (מ"ב ז א), וחבר אליו כי כל סאון סאון ברעש (ישעיה ט ד), ואין שרשו כי אם סאן, וסאה סלת [שרשון] סאה, וכבר פרשתים לחכמים יודעי העתים:

סב. סב דמה'לך דודי (שיר ב יז), לבעבור סבב (ש"ב יד כ) ורעיו, ושרשם סבב, ויש מהם שרשו נסב, כמו ורחבה ונסבה (יהזקאל מא ז) שאין דגש בבי"ת, והביא ואתה הסכות את לבם אהורנית (מ"א יח לו) ולא פרשו, ומקדמוני העתים פרשוהו, ואתה הסכות לבם אליך שהיה אהורנית קודם לכן, ואני אומר כן פתר, יכירו וידעו כי אתה הסכות את לבם אהורנית מאותה האמונה שהיו מאמינים בע"ז שיכירו שאינה כלום, כאדם שהוא חושב בלבו על כלי אחר שהוא מזהב ויבתיך אותו וימצאהו נחשת וישוב לבו אהורנית מאותו ענין שהיה בתחלה. ואמר בסוף שורש זה שרש אחר להם, ושנה כאולת אחרי אשר אמר בתחלה כי שרשו סב:

סג. חלקו ב' חלקים, חלק אחר כסף סיגים (משלי כו כג) וחבריו, ושרשם סיג, וחלק ב' נסוג אהור (ש"ב א כב), והסג אהור (ישעיה נט יד), ואת הנסוגים מאחרי י" (צפניה א ו), מסיג גבול רעהו (דברים כו יז), ושרשם נסג, ונסג פעמים בסי' ופעמים בשי"ן:

סד. יסוד המזבח (שמות כט יב) וחבריו, וזה ממנין ס"ד יודי"ן שהניח במחברתו, וחבר בהלק ב' סוד ה' ליראיו (תהלים כה יד) ורעיו, ושרשם סוד, וכמוהו מגלה סוד (משלי יא יג), וסוד אחר אל תגל (משלי כה ט), וחבר עמהם בתוספת יחד עלי (תהלים לא יד), נוסדו יחד (תהלים ב ב), ושרשם יסר מהחלק הראשון, בשקל נודעו מן ידע, נולדו מן ילד, ופרושם מלשון יסוד, כי כאשר כורתים

שרים אמנה זה עם זה נעשים חבור כמו יסוד שלא יתפרדו איש מעל אחי ושיהיו חוקים כמו יסוד הדבר שהוא חזק:

סח. סזי ומאוס (איכה נ מה), וחבר עמו וסחיתי עפרה ממנה (יחזקאל כו ד) שהוא משרשו ומעיניו, אך יסח ה' (משלי טו כה), ונסחתם מעל הארמה (דברים כח סג), משמרת הבית מסה (מ"ב יא ו) שרשם נסח, כמו מטע נטע, לא פרשם, ופרושם עקור הדבר ממקומו, וקרוב מהם ענין הראשונים ששרשם סחה, וכבר פרשתי בית גאים יסח ה' ויצב גבול אלמנה (משלי טו כה) לעיני: סך. כי אעבור בסך (תהלים מב ה), גליתי עליו דעתי ואת הנמצא אתי יודע כי סכות ויסך ומסך שרשם סכך, ומסכת זהבך (ישעיה ל כב) וחבריו שרשם נסך, והוכן הסוכך (נחום ב ו) כבר פ"י, ומענין סכוך להסך את רגליו (ש"א כד ד), אך מסיך הוא את רגליו (שופטים נ כד), לשון כבוד כנס בזה הלשון והברם מנהם עם לשון נסך, ולא יפה חבר ולא טוב דבר:

סל. סל המצות (ויקרא ח ב), כבוצר על סלסלות (ירמיה ו ט), ושרשם סלל, הביא בחלק סלו סלו (ישעיה נו יד), סלה כל אבירי (איכה א טו), ואין שרשם אחד, כי סלו בשקל סבו ושרשו סלל, וסלה בשקל צוה, עוה, ודומהו בשרשו סלית כל שונים מחקך (תהלים קיט קיח), וחבר במחברת זה ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל יב), והוא מחלק סלון ממאיר (יחזקאל כח כד), וסלונים (שם ב ו), וזה פתרון הפסוק, אמר איוב על ימין פרחת יקומו, ופרחת מורכב משתי מלות פרה חת, ולהתחברות ג' הית"ן חסר אחת, רגלי שלחו, הפשיטו, מתרגום והפשיט (ויקרא א ו) וישלח, אומר מהחוחים שיכנסו ברגליו יפצעום ויפשיטו העור מעליהם, ויסלו עלי ארחות אידם יוכיה שהוא סלונים, כמו שאמר שלמה צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה), קוצים ופחים. וחבר עם לשון מסלה, מסתולל בעמי (שמות ט יז), ופ"י מתגדל ומתנשא בעמי, וכל לשון מסילה אינו לשון רמיסה כאשר פתר כי אם לשון נשיאה והרמה, כמו סלו לרוכב בערבות (תהלים סח ה), וכן סלו סלו המסלה סקלו מאבן (ישעיה סב י), הרימו המסלה ושימו שם אבנים להרימה, והו סקלו מאבן, בנו אותה מאבנים חוקים, ולשון סקילה קבוץ על הרבר, כמו ויסקלהו (ישעיה ח ב), בנה לו גדר מאבנים ועליהם מיני הרולים למסגר, והו חסר מסוכתו והיה לכער פרוץ גדרו (שם ה), גדר האבנים ומסוכת הקוצים שעל הגדר, מלשון לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם (במדבר לג נה), ומענין זה הלא אתה סכת בעדו ובעד כל אשר לו מסכים (איוב א י), סככת מיני קוצים סביבו שלא יוכלו להכנס להרע לו כמו שעושים לכרם, וממנו ויסך אלוה בעדו (שם נ כג), ומנחם רחק ממנו במחברת סך, לא זכרו כי שכחו, לא הבין את ארחו להתבונן טוב לקחו. וסלסלה ותרוטמך (משלי ד ה) מענין סלו לרוכב בערבות. וי"מ מסתולל בעמי, נשען בעמי ונסמך עליהם, בראית הפסוק ויעש המלך את עצי האלמוגים מסעד לבית ה' (מ"א י יב), ובדברי הימים הוא מסלות לבית ה' (דה"ב ט יא), ורבותינו פרשוהו מלשו תלמוד, עד מתי אתה מסלסל בשערך (מגלה יח ע"א), וקרוב לענין פאר ומתפאר בשערו, ומסתולל מתפאר ומתנשא:

סס. יאכלם סס (ישעיה נא ח), אמר כמשמעו המרקיב את הצמר, ויש לו ראייה מלשון ערבי, [שיקראו] לרקבון סוס, כי ימשלו חכמים שלהם סוס אלדרהם

אלבניאן וסוס אלכבו אלצביאן, ופרושו רקב הלחם הנערים הקטנים ורקב המעות הבנינים:

סע. אלה מסעי (במדבר לב א), חסר מהם נו"ן:

ספ. ספו תמו מן בלהות (תהלים ענ יט), האף תספה (בראשית יח כג), ויש נספה (משלי יג כג), וחסר מהם ה"א, וחבר עמם אסף אסיפס (ירמיה ח יג), ואף שענינם אחד אין שרשם אחר. ובחלק ב' הביא ספות הרוה (דברים כט יח), ואינו כי אם מחלק האף תספה, והיה לו לפרשו, כי זו הפרשה [אתם נצבים] לא עמדו בה רב המפרשים, אמר אתם נצבים היום כלכם (שם כט ט), ולא היו נצבים כלם אותו היום, אך אמר על אותו היום שיעמדו על הברכה ועל הקללה בהר עיבל ובהר גריזים לעבור בברית ה' ובאלתו אשר ה' אלהיך כורת עמך אותו היום, אמר פן יש בכם אותו היום איש או אשה או משפחה או שבט אשר לכבו פונה אותו היום מעם ה' אלהינו, גם כי ישמע הקללה אין לבו לעבור בברית ה' כי לעבוד ע"ז, והיה כשמעו דברי האלה שיאמרו ארוה האיש אשר יעשה פסל ומסכה וענו כל העם ואמרו אמן (שם כז טו), והו מתוך שאין בלבו לעבור בברית והוא אינו יכול שלא יענה אמן, והתברך בלבבו, יברך עצמו בלבבו ויאמר בלחש שלום יהיה לי, ועל אותה ברכה שנתברך בלבו יענה אמן בקול רם, והשומעים יחשבו שעל האלה יענה אמן, והוא לא כן יחשב, ויעשה דבר זה למען ספות הרוה את הצמאה, הרוה היא העוה"ב, שכל הצדיקים שבעים בו, כמו שני יריון מרשן ביתך (תהלים לו ט), והצמאה היא העוה"ז, שכל ימי האדם הוא צמא בו ולא ישבע. כמה שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף (תהלים ה ט), אותו האיש שיחשב בלבו כך לא יאבה ה' סלוח לו, ועתה יבחר איזה ירצה לעבור על זה ההרס או על אותו ההרס שיחרמו בהר, כי זה יותר חמור, ואמר בסוף הפרשה הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט כח), מה אדם חושב בלבו וממחר הרהור עבירה ולא יודע לנו דינו מסור לשמים, והו הנסתרות לה', אך אם יודע לנו ויגלה לנו ולבנינו הוא להנקם ממנו:

סס. והסק דניאל (דניאל ו כד), וחבר עמו להנסקא מן נובא (שם), ושרשו נסק בראית להנסקא הכתוב בנו"ן:

סר. אמר בחלק א' סירים סבוכים (נחום א י) וחבריו לשון קוצים, ושרשו סיר, וכן החלק ב' סיר נפוח (ירמיה א יג), ושכח לפרש מה הוא ופניו מפני צפונה (שם), כי פני הסיר הוא פי הסיר, והוא היה נופח, ופיו היה למעלה אף ופניו עונה לכירים שהסיר עליו, שפניו היו נגד צפונה מקום שמביאים בו האש לרתח הסיר. ואחריתכן בסירות דוגה (עמוס ד ב), כבר פרשתיו בתשובת אחריתכן, ואם היה כל ספר מנחם מדבר דברים נכוחים הבאיש זה הדבר את ריחם כמה שפרש בשרש דג, כי אמ' פתרי ונשא אתכם בצנות ואחריתכם בסירות דוגה, יען כי ינהג האויב את ראשית השביה, ראשי החללים נשואים בצינות וברמחים, ואחריתכן, והנותר מפגריכם ימולח בקדרי דוגה, למען לא יתלע ולמען יעמדו ימים רבים, כאשר יעשה לדגת הים, ומי שמע כזאת ומי ראה מולחים פגרי חלליהם, כי לכלבים ישליכם, והמקום יכפר לו בעד ואנחנו נקוה ונתעורר בלי מעד. והביא בחלק ג' סר סכאם (הושע ד יח) עם סרו מהר (שמות לב ח), ובוה סר מדרך הישר, כי סר מלשון התרגי ותבאש הארץ (שמות ח י), וסריאת

ארעא, נבלה, סריא, ופתי באש סבאם, כמו כי כל שלהנות מלאו קיא צואה (ישעיה כה ח), שהיו מקיאיין על השלחן מרוב משתיהם. וחבר עמהם דרכי סורר (איכה נ יא), ואמר אחריכין יתכן היותו מלשו' סירים וקוצים, ואמת אמ', ודומהו ויסלו עלי אדהות אידם (איוב ל יב). והכיא בחלק ה' הרב עם שדי יסור (שם מ ב), ולא פרשו, וזה פתרו', לריב עם שדי הוא מוסר, ויסור שם דבר בשקל כנור, והרוב כמו הרוב רב עם ישראל (שופטים יא כה), כן ענה האל לאיוב, ואיוב ענה במענה האחרון כשספר לו האל מגבורותיו ושאלו, אוור נא כנבר הלצין אשאלך והודיעני (איוב מ ז), והשיב ידעתי כי כל תוכל (שם מב ב), לעשות כל הנפלאות שהגדת, ולא יבצר ממך מזמה, כל מחשבה שאתה הושב תוכל לעשות ולא תמנע ממך, ואנכי לא יודע להשיב על שאלותיך, וזה הוא שהשיב מי זה מעלים עצה ומסתיר חכמה בלי דעת (שם שם ג), מי שלא יודע אותה יסתירנה ויעלימנה, לכן הגדתי ולא אבין, דברתי דברים למולך באין חכמה, ושאלותיך נפלאות ולא אדע חכמה שאוכל לאמר לך כאשר אמרתי לי שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני (שם שם ד):

סח. ויסת את דוד (שי"ב כד א). כי יסיתך אחיך (דברים יג ז), ושרשם סית, וחלק מהם ואף הסיתך מפי צר (שם שם טז), והוא מהם, ופחתי האף והחמה הסיתו אתך, כמו שאמר כי חמה פן יסיתך (שם שם יח), האף והחמה הסיתוך ופתוך בעבור היסורים הבאים עליך, רחב לא מוצק, והיית קודם לכן ברחב לא היה מוצק, תחתיה, במקומה, ונחת שלחנך מלא דשן, דין רשע מלאת ודין ומשפט דרכם לתמוך ולסמוך עושיהם, ואתה לא עשיתם ולא יתמכו אותך: סגל. והייתם לי סגולה (שמות יט ה) והבריו, ולא פרשם, וענינם אוצר, כמו וסגלת מלכים (קהלת ב ח), וכן פרושו, והייתם לי סגולה מכל העמים, תהיו לי כמו אוצר ומסמון שחביב על בעליו, כי לי כל הארץ, אעפ"י שלי כל ארץ העולם אתם תהיו קרובים אלי וחשוקים, ודומהו כי עם קשה ערף הוא (שמות לד ט), אמר ילך נא ה' בקרבנו, ואעפ"י שעם קשה ערף הוא, וסלחת לעוננו, כי למדתני מדת הרחמים והסליחות כשאמרת ה' ה' אל רהום וחנון (שם שם ו), והוא אמר בתחלה לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך (שם לג ג), ועליו אמר משה, ואעפ"י וסלחת לעוננו:

סח. חלקו ב' חלקים, והם א', כל הסוחרים הם המסכנים הארצות בסחורה, ופרש אח"כ ענין כנעה, והיה דעתו בכנעה ענין סחורה, ולשון סחורה מפורש לכל יותר מכנעה, ומן הסתום למד למפורש בינה:

סכל. סכל נא את עצת אחיתופל (שי"ב טו לא), וחבר עמו גם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא (קהלת י ג), ולא פרשו, ופחתי לבו שהוא חסר יכריו על בני העולם ואמר לכל סכל, ע"א פתרו בו כל מעשיו הם בלי דעה והשכל, והוא אומר לכל העולם שהם סכלים כי דרכו ישר בעיניו וכלם אוילים לפניו: סכך. הסכך נא עמו ושלם (איוב כב כא), ההסכך הסכנתי (במדבר כב ל), ואמר ענינם תכן, ואינו כן, כי ענינם ענין תועלת בעדות הבורם בפסוקים כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי (איוב לה ג), פחתי מה אועיל שאודה מחטאתי, וכן הוכח בדבר לא יסכון ומלים לא יועיל בס (שם טו ג), הרי נחברים יחד יסכון מועיל, וחבר עמם הלאל יסכון גבר כי יסכין עלימו משכיל (שם כב ב),

ופתרי הלאל יועיל גבר מאשר יועיל עליו המשכיל, מה יועיל לאל, ואמר אחיב
החפץ לשדי כי תצדק, ישתלם לו חפץ מחפציו כאשר תצדק, ומה בצע לו כי
תתם דרכיך, לאיש כמוד יזיק רשעה, ולכן אדם כמוד תועיל צדקתך. יסכן כם
(קהלת י ט), כבר בארתיו בתשובות, וכן סכת, הסכת ושמע (דברים כו ט),
זכרתיו עם סנות מלככם (עמוס ה כו), וכן סמר דינו נגמר, ואשיתו במשמר:
ספת. חלק את ספיה קצירך (ויקרא כה ה), אכול השנה ספיה (מ"ב יט כט),
מענין ספיה נא אל אחת הכהנות (ש"א ב לו), מהסתפת בנחלת הי
(שם כו יט), וענינם אחר לשון אסיפת, אסוף אותי אל אחת הכהנות, ספיה
קצירך, אסיפת קצירך, אותו שתאסוף מן הגרעניים שנפלו בשדה בימי הקציר,
והתרגום יוכיח שתרני כתא דחצדך, וכת וכתא מלשון המשנה הם שלש כתות,
כת אחת:

ספן. חלק ענין ספינה מן ויספון את הבית (מ"א ו ט), והם לשון כסוי, הספינה
לאשר יכסו אותה בנס יקראו שמה:

ספק. ספקו עליך כפיט (איכה ב טו), ויספוק את כפיו (במדבר כד י), הכר
עמהם במלאות ספקו יצר לו (איוב כ כב), ואינו כי אם מהחלק השני,
אם יספק עזר שמרון (מ"א כ י), ובחלק ב' עם אם יספק עזר שמרון הביא כי
חמה פן יסיתך בספק (איוב לו יח), והוא מהחלק הראשון מן ויספק כפיו,
החליפם והטירם, ואין תמורהו תמורה, כי איננה ערוכה ושמורה, ודרך הישרה
תראה בזה ותקרא, במלאות ספקו, או על הרשע לאשר הוא שולל ובזו וגוזל
לבני האדם למלאות די סיפוקו, על כן יצר וירע לו, וכמוהו יהי למלא בטנו
ישלח בו חרון אפו (שם כ כג), ולמלא בטנו ובמלאות ספקו שוים, כל יד עמל
תבואנו, כל יד עמל ויגע תבא אליו בתחנה מרוב פחדם ממנו שלא ירע להם,
ופת' כי חמה פן יסיתך בספק, השמר פן יסיתך וישיאך החמה בעבור יסוריך
ומכותיך, בספק כמו ויספק כפיו, כענין הך כף אל כף (יחזקאל כא יט):

ספר. כבר פרשתי כי ויספרה (איוב כה כו) מלשון ספירים, ונכון לנבונים
ולישרים:

סקל. יועזקתו ויסקלתו (ישעיה ה ב), חלקם, והם ענין אחד, כאשר בארתי
למעלה לתתם לשם ולתהלה:

סרבליהון (דניאל ג כא). פרש ענין מלבוש, ואומי בעלי הלשון שהוא כסוי
ידוע וקורין לו סרבל, ואני רואה מדברת הערבי כי הם המכנסים,
שאומי להם בערבי סראביל:

מחברת ע"ן.

עב. עבים סתר לו (איוב כב יד), והנה עב קטנה (מ"א יח מד), חלקו ג'
חלקים, חלק ב' קטני עבה (שם יב י'), במעבה האדמה (שם ז טו), והם
קרובים לענין אל"ף, וכן בעבי נבי מנניו (איוב טו כו):

עג. אמר ב' חלקים, תעוננה (יחזקאל ד יב), אם יש לי מעונ (מ"א יז יב),
וחלק ב' הלהן תעננה (רות א יג), ואמי לשון ענם הם מן ענמה נפשי
לאביון (איוב ל כה), ולשניהם צריך פרוש אחר, תעננה לשון עיכוב ואיחור לפי הענין:

עד. עד תם. חלקי י"א חלקים, א', עד פה (איוב לח יא), עדיך תאתה (מיכה ד ה), והבר עמהם בעדי עדיים (יחזקאל מז ז), ואני כבר נתתי עדי ואצדק בו, כי הוא מלשון עדי זהב (ש"ב א כד). והבר בחלק עדי זהב, את הנזר ואת העדות (מ"ב יא יב), ובדין חברו, אך המשביע בשוב עדיך (תהלים קג ה) אינו מהם, כי עדיך כמו פיך, וכמוהו במתנ ורסן עדיו לבלום (שם לב ט), פיהו לסנור, ומענינם האזינה עדי בנו צמור (במדבר כג יח), כמו דברי פי ה', כמו דבר ה', וכמוהו ועדיכם אתבונן (איוב לב יד) דבריכם. ובחלק אחר חבר יאכל עד (בראשית מט כז) וחבלי רשעים עוודוני (תהלים קיט סא), וכן הוא. ובחלק אחר הביא לשון עדים, והוא עד (ויקרא ה א), בשמים עדי (איוב מז יט), אמר לשון סהר הם, מי שמע כזאת מפרש העברי בתרגום והפתוח בסתום כאשר עשה במלת מעט שאמר לשון מזער הוא. ושרש כלם מקצתם יעד, ומקצתם עוד, ומקצתם ערה בראיות תבותיהם:

עז. הביא בחלק א' יתר שאת ויתר עז (בראשית מט ג), ולא פרשו, וכה פתי, ראובן בכורי אתה כחי וראשית אונני, יתר על עונך ויתר עז יהיה השאת מעונך, ושאת לשון כפרה הוא, כמו הלא אם תיטיב שאת (שם ד ז), כי פחו כמים, שטף כמו מים בא עליך וגבר יצרך, אל תותר, ואתה לא יכולת להתגבר עליו להיות לך יתרון עליו, כי עלית משכבי אביך, או כשהללת יצועי עלה שטף כמו מים עליך, והוא היצר, ולא יכולת עליו, ועלה שבכסף הפסוק מוסב לראשו, עלה פחו כמים, כך אשר לא יכולת להיות לך יתרון עליו. על כן יהיה לך יתר כפרה על עונך, וזו היא ברכתו, וענין אל תותר שהוא פתוח כמו אל תותר בצירי, ודומהו זכור מלהמה אל תוסף (איוב מ לא), כמו אל תוסף ופחו כלו פתוח, והוא שם דבר במשקל שער, ואם לא תפרש הענין ככה לא תמצא ברכה לראובן, וכן לשמעון ולוי תמצא ברכה, כי אמר ארור אפס כי עז (בראשית מט ז), יהי מחוסר אפס כמו ממארת, אחלקם בעקב, אחלק העברה והאף לכל ישראל כי לכל ישראל יש די באפס של אלה, ואפיין העברה והאף בכל ישראל, ולא יהיו עוד באלו לברם, וכן תמצא לשון חלק והפצה באף ועברה, הפין עברות אפך (איוב מ יא), יפלס נתיב לאפו (תהלים עח ג), וזו היא ברכה גדולה, שחיסר והסיר אפס מהם, וזהו שנאמר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם, שברך כלם. ואמר בחלק ב' העיוז בני בנימן מקרב ירושלים (ירמיה ו א), שלח העז את מקנך (שמות ט יט), העיוז אל תעמדו (ירמיה ד ו), לשון קביצה הם, ואינם לשון קבוץ כי אם לשון מנוס, בראית שלח העז את מקנך, ואמר אח"כ הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו, וכן מקרב ירושלים, כי אין הלשון הקבצו מקרב ירושלים כי אם בקרב ירושלים, אך נוסו והניסו הוא נוסל על מים מקרב ירושלים:

עט. עט סופר (תהלים מה ב), חלק ב' עושה אור כשלמה (שם קד ב), ושרשו עטה. מעטה לטבה (יחזקאל כא כ), וזכרתי למעלה וברקתי כל ענינו ומצאתי כי הוא בשקל מעינה מן עינה, מכוסה מן כסה, מעוטה מן עטה, מבנין חזק, וענינו מלשון עטה. וחבר במתברת זה ויעט העם (שי"א יד לב), ושרשו עטה, וחלק ויעט בהם (שם כה יד) מלשון עיט, והוא מהם, ופרושו מהרם לנוס והניסם והריצם ועופסם מהרה בנערה, ושרשו עיט, כי יויד ויעט

העם פתוהה כיו"ד ויען, ויעש, ויר"ד ויעט בהם קמוצה כיו"ד ויקם, וישב, ויגר שהם מהלי העי"ן:

על. אמר בחלק א' על העין (בראשית טו ז), עלי עשור (תהלים צב ד), וחבר עמהם עליותיו (שם קד ג), הוקם על (ש"ב כג א), שהוא כמו עליון הבית הזה יהיה עליון (מ"א ט ח), ולא פרשו, ופתר, הבית הזה שהוא עליון עתה כל עובר עליו ישחק ויניד בראשו בעת חרבנו, וחבר עמהם יעלו בתוהו (איוב ו יח), והוא לשון כריתה, ודומהו כעלות גדיש בעתו (שם ה כו), אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב כה), ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו ד), אמיתך, ויוסף ישית ידו על עיניך (שם) יוכיח, וזה חלק לא זכרו, ושרשם עלה, וחלק אחר אמר בהעלותך את הנרות (במדבר ח ב) וחבריו, ושרשם מיסודם. וחלק אחר לשון עול עולה, וה"ו שרש אע"פ שהיא נחה במלת עולות תפעלון (תהלים נה ג), ועולתה קפצה פיה (איוב ה טו). וחלק אחר נורא עלילה (תהלים טו ה), עלילותיו, אשר התעללתי במצרים (שמות י ב), והכרם עם עלילות דברים (דברים כב יד), וקרמוני עתים פרשום כך, נורא עלילה, נורא עליון, עלילותיו, גדולותיו, התעללתי, התנשאתי והתגדלתי, והם מלשון במועל ידיהם (נחמיה ח ו), שהוא כמו נשיאות ידיהם, שהרימו ידיהם ויכרכו את ה', ושורש מועל עלל, בשקל מורך רכך, ועלילות דברים מענין עלה ושהיתא (דניאל ו ה), ויכול להיות עלילות דברים נשיאות דברים שנשא ושם עליה שם רע. ואמר בחלק עול כה"ל (דברים כח מח), יכול להיות ממנו ועוללתי בעפר קרני (איוב טו טו), וזכרתיו למעלה כי טוב הוא. פן יפקוד עליה (ישעיה כו ג), וזכרו ולא פרשו, וזה פתרי הענין, אמר בתחלה כרם היה לידידי (שם ה א), המשיל ישראל לכרם, ואמר אח"כ כרם חמד ענו לה (שם כו ב), וזאת הכרם שהיא עושה עתה שמיר ושית הנה ימים באים [נאם] ה' שיענו ויאמרו כרם חמד, כרם יין טוב, אני ה' נוצרה לרנעים אשקנה פן יפקד עליה, פן יחסר העלה שלה אשקנה לרנעים, וכל שכן שלא יחסרו הענבים. ויש ספרים חולקים, מקצתם כתובים יפקד, ומקצתם אפקד, ופתי אפקד פן אחסר עלה שלה, כי אם לא אשקנה יחסר העלה שלה, ומנחם פתי פן יפקד האויב עליה. ואמר אח"כ על הכרם העתידה לעשות ענבים טובים ועושה עתה באושים, אמר חמה אין לי כי יתנני שמיר שית במלחמה אפשרה בה אציתנה יחד, פתרי חמה אין לי אין מדת כבודי חמה, כי אם היתה לי חמה מי יתנני שמיר שית במלחמה, אותה הכרם שנותנת לי שמיר ושית במקום ענבים, במלחמה, שהיתה ביני לבינה, הייתי פוסע בה ומצית אותה, או יחוק במעויו או יהיה מהויק בתורת, או היה עושה שלום לי. והכרם כנאן פעמים זכר ופעמים נקבה. שמיר ושית מיני חרולים, כמו ועלה שמיר ושית (שם ה ו):

עם. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מג כא), לא פתי מנחם פסוק זה, כי אינו כסברת רוב העולם, כי עם על החיות נאמר, כמו שכתוב בפסוק שלמניו, תכברני חית השרה תנים ובנות יענה כי נתתי במדבר מים נהרות בישימון להשקות עמי בחירי, וכתוב אחריו עם זו יצרתי לי, אלו החיות, יספרו תהלתי, ואתה יעקב לא אותי קראת כי ינעת בי ישראל. וכן נמצא עם לענין חיות, שפנים עם לא עצום (משלי ל כו) וחיותו נוי (צפניה ב יד). ושרש עם עםם בראית בעממך (שופטים ה יד), עממי הארץ (נחמיה ט כד). וחלק ב' ארוים

לא עממהו (יחזקאל לא ח), כל סתום לא עממוך (שם כח ג), והוא מענין עמו
 עז ותשיה (איוב יב טו), ועמכם תמות חכמה (שם יב ב), ופרושם אורים לא
 היו עמך בנבהך וקומתך, וכן וכל סתום לא עממוך, לא היו דברים סתומים עמך
 כי הכל היה [בעיניך] פתוח, ויועם זהב (איכה ד א) מלשון התרגום. הנה הנגע
 (ויקרא יג ו), עמא מכתשא, והיא כהה (שם שם כא), עמיא בעבור כי כהה
 הנגע לשון שעבר, לכן מתורגם עמא, והיא כהה שם התאר. והביא בחלק אחר
 בעים רוחו (ישעיה יא טו), ופרשו לשון עז בלא ראייה, וכן פרושו, כי גלים
 ועיים לשון אחר, לעיים (תהלים עט א), לעי השרה (מיכה א ו), הם גלי
 אבנים, ויקראו לזאת גלי הים להרכבת המים על המים כמו תלים וגלים, וענין
 בעים רוחו בגלם רוחו, בעי שלהם:

ען. ותען להם מרים (שמות טו כא) וחבריו, לשון נגינות, והכר עמהם כל
 כל מעיני בך (תהלים פו ו), ואין שרשם אחד ולא ענינם, כי שרש
 מעיני עין ושרש ותען ענה, ופרוש כל מעיני בך כמו במקלות ברכו אלהים
 ה' ממקור ישראל (שם סח כז), מעיני הלב שיהיו נובעים שירים. והכר בחלק
 אחר מעונה אלהי קדם (דברים לג כז), ומעונתו בציון (תהלים עו ג) עם וענה
 איים (ישעיה יג כב), וענתה שמה (הושע ב יז), והיה לו לחבר וענה, וענתה
 עם ותען להם מרים, ענו לה' בתורה (תהלים קמו ז), כי גם כי אין שרשם אחר
 ענינם אחד. והכר עם מעון עין יעקב (דברים לג כח), וכבר זכרתו למעלה, כי
 לא יתחברו. והכר עם עד מתי מאנת לענות מפני (שמות י ג) אולי יראה ה'
 בעיני (ש"ב טו יב), כי חשב שיהא ענינו כמו בעיני, ואינו כן פתרונו כתיבתו
 אולי יראה ה' ברמעת עיני שבוכה ונגרת דמעה, וחלק והאיש משה ענו (במדבר
 יב ג) וכל לשון [עונה] מחלק לענות מפני, וענינם אחד לשון הכנעה ושפלות. ואמר
 בחלק עונתה, שארה כסותה ועונתה (שמות כא י) שהוא מגורת עיני, והלא עונה
 ידועה בלשון תלמוד, לשון שענה ועת, ואמר אח"כ ודנין אותו מלשון מעונה
 ודירה, ואינו כי מעונה מלשון עין שאליו כל עין ישברו:

עסים. מעסים רמוני (שיר ה ב), ואמר יתכן מענינם ועשותם רשעים (מלאכי
 ג כא), ואני מודה לו, אך אינו משרשם, ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל
 כג ג) הוא מן עשה, כמו צו, צוה, כלו מן כלה, ויכול הענין להיות אחר,
 וכמוהם מכנין קל הגני עושה את כל מעניך (צפניה ג יט):

עף. ועוף יעופף (בראשית א כ), חבר עמו מגלה עפה (זכריה ה א), ודעת
 התרגי כן מגלא פרחא, אך יש מפרשים מגלה כפולה כתרנום כפול (שמות
 כח טז) עוף, וכפלת (שם כו ט), ותעוף. והכר בחלק עפעפנו יזלו מים (ירמיה
 פ יז) התעוף עיניך בו ואיננו (משלי כג ה), ויתכן וענינו תפקה עיניך בו ואיננו,
 אך נכון לחברו יותר עם ארץ עיפתה כמו אופל (איוב י כב), לשון חשך, ופת'
 תסגר עיניך בו כמעט ואיננו, ואם תאמר היה לו לומר התעוף ממנו לא בו, הנה
 כמוהו נמצא ואעלים עיני בו (ש"א יב ג), שהיא סתימת עין כמשמעו, שאמר
 שמואל לישראל את מי עשקתי, שנולתי ממון ממנו בחזקה, ואת מי רצותי,
 שהכיתי אותו, ומיד מי לקחתי כפר, שנתן לי הוא שחר ברצונו, ואם הוא בוש
 לומר לפני אני אעלים בו עיני ולא ארא בו, ויאמר לכם שלא בפני, ואמר
 בחלק אחר מבין עפאים יתנו קול (תהלים קד יב), עפיה שפיר (דניאל ד יח),

ואמר ענפים הם, והם ענין עלים, כי שבח הפרי והעלה עפיה שפיר, עלהו שפיר, ואנבה שניא, ופריו רב, וכן דרך המקרא לחבר העלה והפרי, כמו והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה (יחזקאל מז יב). והביא בחלק אחר וכסף תועפות לך (איוב, כב כה), ותועפות הרים (תהלים צה ד), בתועפות ראם (במדבר כג כב), ופרשם ענין מעוז, וכן הם ענינם חזק ואומין, ומענינם ומשרשם מועף ביעף (דניאל ט כא), מעופף בחזקה, ושקל ביעף, אדם ביקר (תהלים מט כא), ושרשם יקר, יעף, ויו תועפות מקום יויד כמו ויו תולדות. ומנהם בלבל השרשים במחברת עוף, מהם שרשם עפף, ומהם שרשם עוף, ומהם יעף, והמבין ישכילם ועל דתם ינהלם:

עין. חבר כרתו עצה ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו ו) עם עצי היער, ויפה חבר, וזה מן המלילות שאמרנו מלילות תלקט בו, וכן חבר עם עצת ה' לעולם (תהלים לג יא) מקום שיפול העין שם יהוא (קהלת יא ג), וכן הוא. ובחלק אחר הביא עצה ענינו לחשוב תהפוכות (משלי מז ל), ולא פרושו, והוא כמו עוצם עיניו מראות ברע, בחלוקה ה' במ', כמו אמנה ואמנם, וכן משפסם ודינם: עק. חלק במחברת זה דבר מהכרו, הביא בחלק א' ועשית מעקה לנגד (דברים כב ה), וחלק ב' שמת מועקה במתנינו (תהלים סו יא), עקת רשע (שם נה ד), מעיק תחתכם (עמוס ב יג), אמר ענין דחוק ומצוק. והלא מעקה לנגד כמהם, והתרגום אמר ותעביד תיקא לאנרך, ותיקא מענין תיק, שהוא דחוק וצר לנגוז בו החפץ, כמו תער לחרב וכמו תיק הספר:

ער. עם העירה והקיצה (תהלים לה כג), ולבי ער (שיר ה ב), עד יערה עלינו רוח ממרום (ישעיה לב טו), ולא ידע כי יערה עלינו כמו שישפך עלינו רוח חדשה ממרום, וכן הוא אומר אשפך את רוחי על כל בשר (יואל ג א), וכמהו ערה מן (ישעיה כב ו), אל תער נפשי (תהלים קמא ח), כלם ענין שפיכה הם, כמו ותער כדה אל השקת (בראשית כד כ), ולא יאמר משתי לשונות אלה ערי בשקל בני, כי מן עורה יאמר עורי, עורי עורי לבשי עז זרוע (ישעיה נא ט), והוא בשקל קומי, שלא יאמר מהם קמי, ויערה מבנין נפעל, אל תער, ותער כדה, ערה מן, מבנין חזק הדגוש, ונרפו מפני הרייש, והרצאה להבין בדרדוק הלשון יחפשוהו בספר הזכרון. וחבר בחלק א' פנה אל תפלת הערער (תהלים קב יח), וטוב היה לחברו עם חבריו, והיה כערער בערבה (ירמיה יז ו), שהוא עין יבש כל זמן ומהנשם לא ירטוב, כמו שאמר ולא יראה כי יבא טוב, וטוב הוא הנשם, כמו את אוצרו הטוב (דברים כז יב), גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (תהלים פה יג), ולא יראה כמו לא ישמת, וידוע הוא עין זה בערבי כי שמו אלערער, ופתי פנה אל תפלת הערער, העני הנכאה והיבש שלא ראה טוב, וחייתי והייתי כגן רטוב:

עש. חלק א' לשון מעשה, וחלק ב' ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים (בראשית מא מז), הרבתה תבואה, מן גרעין אהת צמהו קמצים הרבה, וכמהו ותעשי זהב וכסף (יחזקאל כה ד), ענין ותרבי, והיה לו להביא בחלק זה את הנפש אשר עשו בהין (בראשית יב ה), אשר ענינם אשר רבו והוסיפו והגדילו ביראת שדי, וכן ה' אשר עשה את משה ואת אהרן (ש"א יב ו), אשר גדלם ונשאם, כמו שנאמר וגם האיש משה גדול מאד (שמות יא ג), וכן היה

לו לחבר עמהם ועשתה את צפרניה (דברים כא יב), שהוא ענין גדול, כמו שאמרו רבותי (ספרי תצא ריב), ר' עקיבא אומר תגדל ור' אליעזר אומר תקוץ, והלכה כר' עקיבא כדי לגדולה וימאסנה:

עבט. כבר פרשתי לא יעבטון ארחותם (יואל ב ז), והעבט העביטנו (דברים טו ח), את העבט (שם כד יא), ענין אחר:

עבר. ויעבר ברתוקות זהב (מ"א ו כא), היה לו לחברו עם שורו עבר (איוב כא י): עבשו. עבשו פרודות תחת מנרפותיהם נשמו אוצרות נהרסו ממגורות (יואל א יז), אמר פתרונו לפי ענינו ולא פרשו, ופרשו בו חכמי המקרא ענינו כמו הבשו, או כמו עפשו, מלשון עפוש, או יבשו, והוא לא פרש אחד מהם, ופתי עבשו פרודות כמו פרוטות התבואה, מן פרט כרמך (ויקרא יט י), עפשו פרוטות התבואה ונרעיניהם תחת האגרופין, אגרופי העפר, מושט בלעז, ונשמו אוצרות, שנגזים בהן התבואה, שלא היו מתקנין אותם מפני שלא היתה להם תבואה, נהרסו ממגורות, מקום קבוץ התבואה, פרודות, י"מ החטים הנדים בודיעתן, ויתכן כמו פרוטות בחלוף אותיות דמלניח:

עבת. עבותים חדשים (שופטים טו יג), בעבותות (הושע יא ד), וחלק בחלק ב' אלה עבותה (יחזקאל ו יג), וענף עץ עבות (ויקרא כג ט), וכלם ענינם אחר, עבתים חדשים, משלשלים משלש רצועות מצומרות, וכן כל עבותות, וכן אלה עבותה, משלשלת בענפים או בעלים, וכן וענף עץ עבות, משלש בעביו, ויזכיה על זה הפסוק שאומר הנביא השר שואל והשופט בשלום והגדול דובר הות נפשו הוא ויעבתה (מיכה ז ג), שלשו העולה והגול השר והשופט והגדול, השר היה שואל עונש וממון מן העני, והשופט מיד היה דן עליו לשלם, והוא בשלום, והגדול אדם מגדולי הארץ שהיה יושב אצל השופט היה מודה לו כי באמת שפט, והו ויעבתה, שלושה:

עדן. מעדני מלך (בראשית מט כ), האוכלים למעדנים (איכה ד ה), והגיה להביא בחלק זה המלבשכם שני עם עדנים (שיב א כד), המאכילכם עדנים. ואמר בחלק ב' התקשר מעדנות כימה (איוב לח לא), ולא פרשו, והוא קשרי כימה, ויש מפרש אנן מעדנות (ש"א טו לב) קשור בקשרים, ומהם עננם על נרנותיך (משלי ו כא) הפוך כמו עדנם, קשרם, וכן ענידה בלשון תלמוד קשר: עדר. עדר לבדו (בראשית לב יז), אמר במתברת ב' לא יזמר ולא יעדר (ישעיה ה ו), אשר במעדר יעדרון (שם ז כה), ואמר פתרונה תקון, וענין ב' חלקים ענין אחד הם בעיני עדר עדרים שהצאן בו כאשר הן רועות כמו סדרים ומערכות, וכן אשר במעדר יעדרון, ולא יעדר מזה הלשון, לפי שנשמיעת הכרמים סדרים סדרים ומערכות, וכן עודרי מערכה (דה"א יב לח) כמו מסדרי ועורכי, ולעדור בלא לב ולב (שם שם לג), לערוך מלחמה, ויכול שיהיה כמוהם אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה לד טז), לא נעדר (ש"ב יז כב), ענין עקר ועקור, לא נחסרה מהמערכות, וכן אומר על הכוכבים לכלם בשם יקרא איש לא נעדר (ישעיה מ כו), לא נחסר מסדרין, כמו שאמר מסדר את הכוכבים במשמרותיהם:

עזב. כבר פרשתי חלקי:

עמף. תפלה לעני כי יעמף (תהלים קב א), כי רוח מלפני יעמף (ישעיה נו טו), בהתעמפם כחלל (איכה ב יב), ענין נאקה ואנחה, והוא לא פרשם. ואמר

בחלק ב' המעטפות (ישעיה : כב), יעטפו בר (תהלים סה יד), ואמר ענין כמות הם, ואמר יתכן מגורתם ובהעטיפה הצאן (בראשית ל מב), ולא אבין איך הוא מגורתם, אך כדעת התרגום ובלקישות:

עמש. עמשותיו תהל אור (איוב מא י), והם עמאסה כערבי, אשמרסיר בלעיו: עלם. הנה העלמה הרה ויולדת בן (ישעיה ז יד), היה לו לפרש פרשה זו, כי היא עמוקה וצריכה לכל בני עמנו להשיב תשובה למינין להפר עצתם, וכן לחכמי תורתנו שיבינוה, ושים לבך לדעת כי בימי אחז באו להלחם עליו ב' מלכים רצין ופקה ופחד אחז מאד וינע לבבו, והאל אמר לישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך, בן אחד היה לו ושאר ישוב שמו, ובנך חסר יורד והביית בשבא יורה על בן אחד, ובן אחר היה לנביא שמו מהר שלל הש בן, על שבטים שיגלו מהרה, ושאר ישוב על יהודה שלא יגלה מהרה ואחרי גלותם שישבו. אחר אמר הנביא לאחז אל תירא משני זנבות האודים העשנים האלה שאמרו נעלה ביהודה וקיצנה, נכניסנה במצוק ונבקיע אותה, ונמליך מלך בן שבאל, יש מפרשו בן רמלא כאלב"ם בנוטריקון, והוא בן רמליה, וכן שישך (יזמיה כב כ) בכל, לב קמי (יזמיה נא א) כשרים באחב"ש. אמר הנביא לא תקום ולא תהיה שיתפשו ירושלם, כי יש להם ערי ממלכה, לרצין דמשק ולפקה שמרון, ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם, והם עשרה שבטים, ולא נתיישבו בארץ אחרי זה עד שגלו בימי הושע, בהשבון זה אלא פחות מאד, אך כך פרושו, בעוד שתשלם נבואת עמוס שניבא וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז יז), כאשר ישתלמו מאותה שעה ס"ה שנה יגלו אפרים, וכן פתי רבנו שלמה עיי סדר עולם. אח"כ אמר שאל לך אות מעם ה', או בשמים או בארץ, העמק ושאל אות או הנבה, ענה הוא לא אשאל ולא אנסה את ה', והבין הנביא כי לא היה לבו שלם עם ה', על כן השיבו שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלתי, תהשבו אותו בלבבכם נלאה וחלש, לכן יתן ה' הוא לכם אות הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת אמו שמו עמנו אל, אני מצוה אתכם שכך תקרא שמו, וזה לכם האות הגדול, מיד שיוולד חמאה ורבש יאכל לדעתו ולהכרתו, כי ידע להבהין מה טוב, שאם [יקריבין] לפיו דבר [רע] מאוס ימאס בו, ומה טוב יקרב פיו ויאכלנו, ודבר זה יבחין לדעתו ולהכרתו ולא לדעת אחרים, זה לך האות, ומיד שיוולד זה הנער מכאן ואילך יהיה האל עמכם, על כן קראה שמו עמנואל, כי מה ענין הנביא שיתן אות לאחז מה שלא היה בימיו והיה לארבע מאות שנה אחרי כן, היאך יתחזקו מאות שלא יראו כי האות על לא תהיה ולא תקום שיכבשו ירושלם, והיה צריך אות שיראה בעיניו וידע כי אמת דבר הנביא, וכל אות שבעולם קודם המעשה, כי לאחר מעשה מה צריך אות, כי כבר נעשה המעשה, וידע כי אמת הוא ואין צריך, ועוד כי אמר הנה העלמה [בתולה] זה אינו אות, כי אם בתולה אחת תלד שלא היה לה בעל לעולם יחשרוה כי זנתה, ואין זה האות אות שיסתפקו בו בני האדם, ואין אות אלא שלא יסתפקו בו בני האדם, ואם יאמרו נאמין הנביא שאמר בתולה, אם כן נאמין הנביא בדבריו הראשונים ואין אנו צריכים אות, אך האות להאמין דברי הנביא, ועוד העלמה אין משמעותה בעברי בתולה אלא קטנה, נער בין איש ובין אשה, על האיש כן מי זה העלם (שיא יז ג), ולאשה עלמה, כי איך נפרש עלם אם עלמה בתולה, העלם בתול,

אין זה לשון עברי, ועוד כי דרך נבר בעלמה (משלי ל יט), אין זה בתולה, ואם עלמה משמעות בתולה למה אמר על רבקה עלמה (בראשית כד מג), ופרש בתולה איש לא ידעה (שם שם טו), ואם יקשה מין לדבריו, כי הנה נראה מתוך דברך אות לאחר מעשה, כמי שאמר בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בשוב תעוב הארץ אשר אתה קץ מפני שני מלכיה, כך תשיב לזה, כי לא היה האית על לחם מעליו, כי יכול יזילכו וישובו, ואין לו בזה נוח נפש, אך האות על שלא יתפשו ירושלם, אך בשרו שקדם כל זה ילכו לדרכם שלא יהיה סבור שיהיו עליו ימים רבים אלא קודם האות ילכו, וכאשר יבא האות יחזק את לבבו שלא יכבשו אותם המלכים ירושלם. וכבר פרשתי פרוש יפה כל תשובות הכינין והקקתי בסי הברית שעשיתי מאמר ותשובה אמר המין אמר המאמין, והקקתי על פני הספר חרוזים שנים על שם הספר ואלה הם:

התחזק עם ה' ולבך יאמץ כי יש לך תקוה וגם אחרית,
אם נפשך תשאליך על קץ פלאות שוב והתבונן בסי הברית:

ועשיתי חרוזים אחרים על חרו אפיקורוס:

ציצים תנו דודים לספר זה, ישיש וכנפי האמת יפרוש,
נפש בני עולה ואון ירעיב, לחם תבונת דת ודין יפרוש,
בו תעלו נפש ישר דרך, יען לבב עקש ומין יקרום,
יגל במחברתו אנוש משכיל, על כי פסנתרין ועל קתרום,
סודו יעופף מבלי אבר, עד נף ופי בסת ועד פתרום,
לכתבנו קמחי אספתו, בספר וסלת האמת לרום,
לנביר ברית ולחזקה תורות, לשיב תשובה על אפיקורוס:

נשוב למהברת

עלם. יש במחברתו בן מי זה העלם (שיא יז נו) שנאמר על דוד בצאתו לקראת הפלשתי, והרבה מפרשים נשתבשו בו, כי סמכוהו על דרך המדרש ששאל אם ממשפחת זרה או ממשפחת פריץ, אך פשוטו כך הוא, כשהיה יוצא דוד לקראת הפלשתי היה שאול המלך מספר מאד מפני שאם ינצח דוד כל העם נצחים, ועל כן א"ל בתחלה כי נער אתה והוא איש מלחמה מנעוריו, והוא ענה גם את הארי ואת הדוב הכה עכרך והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם כי הרף מערכות אלהים חיים, וכאשר היה הולך לקראת הפלשתי שאל לאבנר בן מי זה העלם, ומי אביו אם נביר במלחמות כרי הוא לסמוך על נבירות נביר בן נביר, ועל זה ענה אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי, לפי שכבר נאמר בישי והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, ועל כן לא היו יודעים נבורתו, וכאשר נצח דוד המלחמה וראש הפלשתי בידו תמהו על נבורתו, ורצו לעמוד על אמתת דברים אם היה אביו נביר, והוא הבין והשיבם בן עכרך ישי בית הלחמי, מבית לחם היה, והיו קורין אותו בית הלחמי, כשמו כן הוא, לחמי נביר במלחמות, ושמו היה מפורסם בימן בחזרותיו, כי שאול ואבנר כבר היו יודעים כי בן ישי היה, כי שלח שאול אל ישי שלחה אלי את דוד בנך אשר בצאן, ועמד ונגן לפני, והיה מכירו מתמול שלשם:

עלכן. לעלוקה שתי בנות (משלי ל טו), כבר פרשתי אותן:

ע. לעי השרה (מיכה א ו), עיים, והניה היויד שהיא שרש, והכר אליו ויעה ברד (ישעיה כח יז), ושרשו יעה בשקל ירה בים (שמות טו ד):
עפל. חלקו ב' חלקים, הנה עפלה (חבקוק ב ד), ויעפילו (במדבר יד מד), וחלק ב' עפל ובחן (ישעיה לב יד), מגדל נבון, ויעפילו ויגביהו לעלות, אך ויבא אל העפל (מ"ב ה כד), יש מפרשו אל האפל:

עצב. חלקו ג' חלקים, ושלשתם חלק אחד, לשון קורסייר בלעז, לשון יגיעה בעברי, בעצב תלדי בנים (בראשית ג טז), יעציבוהו בישיון (תהלים עח ט), כמו הונעתם ה' בדבריהם (מלאכי ב יז), וראה אם דרך עוצב כי (תהלים קלט כד), אמי לשון מרדות, ופרושו וראה אם דרך יגיעה ב', כי גורת עלי עצב ויגיעה, נחני בדרך עולם, המיתני ולא אחיה חיי צער, ופרוש בדרך עולם כמו אנכי הולך בדרך כל הארץ (מ"א ב ב). עצביהם כסף זהב (תהלים קטו ד), בן נקראו על שם שהם ינעים וטרח בלא תועלת:

עצם. חלקו בד' חלקים, הראשון עצם מעצמי (בראשית ב כג), וזה האחרון עצמו (ירמיה נ יז), אמר לשון גרם הם, והלא נודע עצם בעברי יותר מגרם שהוא תרנום עצם, ועוד כי מה האחרון עצמו אינו בלשון עצם כי אם ענין עקר ועקור, כי עצמו אין פרושו שם בו עצמות כי אם שכר עצמותיו, ואמי בחלק ב' וכעצם השמים (שמות כד י), אדמו עצם (איכה ד ז), לא נכחד עצמי (תהלים קלט טז), אמר ענין עין המראה, ודעתו כמו גוון המראה, ואינו אלא גוף הדבר, ואמר בסוף, בעצם היום הזה (בראשית ז יג), איננו מהחלקים כי אם חלק חמישי, ולמה לא חלק בתחלה ה' חלקים כאשר חלק ד', והוא מחלק גוף הדבר:

עצר. הן יעצר במים (איוב יב טז), כי עצר עצר ה' (בראשית כ יח), אח"כ אמר והקרובים אליהם זה יעצור בעמי (שיא ט יז), יורש עצר (שופטים יח ז), אמר יסוד אחד להם והענינים יפירודם כמעט, היה לו להכרם בענין או להפירדם, ולא עשה, ולא יסוד אחד להם, והיסוד הוא השרש, וכאשר אמר עצר כבר פרש שרשם ויסודם. ואני אומר כי ענין אחד להם, אשטריצדרא בלע"ז, יעצר במים, עצר עצר ה' ידועים, עצרת תהיה לכם (במדבר כט לה), ממלאכה שלא יעשו, זה יעצר בעמי, יהיו עצורים על מצותו, עצרת כוגדים (ירמיה ט א), שהם עצורים בכנר ובשקר שלא יניחום לצאת בדרך האמת:

עקב. חלקו ג' חלקים, והם ב', וחבר בחלק א' ולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לו ד), והוא מהחלק ב' והוא עקבי סוס (בראשית מט יז), ופתי לא יעקבם לא יאחרם, כלשון עקב, בעקב עשו (בראשית כה כו), שהוא לאחור. וכן כל לשון עקב, עקב תשמעון (דברים ז יב), עקב רב (תהלים יט יב), ענין שכר, בעבור כי שכר המעשים טובים באחרית לעולם הבא, וכן אמר לשכר הצדיקים, לתת להם אחרית ותקוה (ירמיה כט יא). ופתי למה אירא בימי רע עון עקבי יסבני (תהלים מט ו), למה אירא בסוף העולם כשינקם הכורא מעושי הרע, כי עון אחריתי ועקבי שהיה עתיד להשיגיני עתה יסבני, עתה אני מקבל שכר מעשי. ואצרנה עקב (שם קיט לג), מלה זו איננה קרובה מהעליונה, כי הענין יפירינה, והיה לו לחלקה בחלק אחר:

עקר. חלק ג' חלקים, חלק א' לעקור ונטוע (קהלת ג ב), והכר עמו עקרת הבית (תהלים קיג ט), אותה שהיתה עקרת הבית הוא מושיב שתהיה שמתה ותהיה אם

הבנים, ודומהו רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד א), אותה שהיתה עקרה ולא ילדה עד עתה תרנן בי בנים רבים יהיו לה. והביא בי חלקים אחרים עקר ועקור, וכן הוא: ערר. ומסורות ערוד מי פתח (איוב לט ה), ועם ערדיא מדורה (דניאל ה כא), ולא פרש, והוא פרא, ותרנום פרא למוד מדבר (ירמיה ב כד), בערודא דמדורה במדברא, וכה פתרי הענין. אמר בתהלה בכרה קלה משרכת דרכיה, ופרוש בכרה היא הקטנה בת הנמל, כמו שמתורגם בכרי מדין. (ישעיה ס ו), הונני מדין, ולשון הונני קטנים שבנמלים, כמו שאמרו רבותינו נפיש גמלי סבי טעיני משכי הונני (סנהדרין נב ע"א), ופרוש משרכת מדבקת, מלשון המשנת, סרך בתה (נדה סו ע"ב), סרצה כלומר שהולכת למקום הפצה ולדרכי לבה, ואין אדם יכול להשיבה לדרך הישר, והמשל על ישראל, אח"כ אמר פרא למוד מדבר, ולמוד הוא שם דבר, פרא שיודע למוד המדבר, והפרא שם אחד לומר ולנקה, על כן אמר באות נפשה שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה, תאנתה מענין אנה לידו (שמות כא יג), שתרנום איתמסר לידיה, כמו נודמן לו, תאנתה, מה שיודמן לה ומה שיכנס בלבה ללכת אנה ואנה מי ישיבנה, כל מבקשיה ורודפיה שסבורין להשיגה לא ייעפו ויגעו, כי בהנם יטרחו, כי כאשר נראה להם כי היא יעפה ואינה יכולה לדוין, בחדשה ימצאוה, כמו בהרש מרוצתה, וזה משל על ישראל, כי הנביאים המבקשים להוכיחם לא יטרונו כי לא יזעיל להם בלום, כי כאשר נראה בעיניהם שקבלו התוכחה או יתחדשו ברשעתם: ערל. הנה ערלה אונם (ירמיה ו י), הן אני ערל שפתים (שמות ו ל), שתה גם אתה והערל (הבקוק ב טו), ופתרי גם אתה השתכר ויגלה ערותך, וכבר פרשתי ערל שפתים, ופרשתי על כל מול בערלה (ירמיה ט כד): ערם. חלקו גי חלקים, והביא בחלק בי ערום יערים הוא (שיא כג כב), ולא פרשו, וכה פתרי, כאשר באו הויפים ואמרו לשאול הנה דוד מסתתר בנבעת ההכילה אמר וראו את מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו, ושבתם אלי אל נכון, כי אמר אלי ערם יערים הוא, פתי כי אמר אלי כאשר היה עמי ויוצא להלחם בפלשתים כי היה מערים ומרמה אותם, היה מראה להם כי מקום תחנותו היה באותו מקום, והיה משנה מקומו, על כן הזהרו שלא יערים אתכם: ערף. חלקו בי חלקים, האי ערפך הקשה (דברים לא כז), כי פנו אלי ערף, (ירמיה ב כז), וענין בי יערף כמטר לקחי (דברים לב ב), אמר ענין רעף ומי יבין פרוש רעף אם לא יבין הפסוק מן הרעיפו שמים (ישעיה מה ח), והיה לו לפרש שהוא הפוך, יערף כמו ירעף: ערקי. עם העורקים ציה (איוב ל ג) שהוא נמים, בלשון תרנום נסו (בראשית יד י), ערקי הביא ועורקי לא ישכנון (איוב ל יז), שהוא כמו נידים, כאשר קדמתי בתשובת ועורקי: עשב. עשב בשדך (דברים יא טו), ונאספו עשבות הרים (משלי כו כה), ולא פרשו, וזה פתרי, ידע תדע פני צאנך שית לכך לעדרים כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור (שם שם כג, כד), לא ימצאו מרעה בשדות בכל עת, כי יש עת שייבש העשב, הכן להם מאכל בבית, וזהו גלה חציר ונראה דשא ונאספו עשבות הרים, יגלה ויראה הדשא פעמים, ופעמים נאספו ויכלו עשבות הרים: